د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

مدني زده کړې - یوولسم ټولګی

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

۱۳۹۸

هـ.ش. کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: مدني زده کړې

مؤلفين: د تعليمي نصاب د مدني زده کړو د دیپارتمنت د درسي کتابونو مؤلفين

اډيټ کوونکي: د پښتو ژبې د ايډيټ د څانګې علمي غړي

ټولګی: يوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف لوی رياست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړيکو او عامه پوهاوي رياست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښناليک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوريت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او گټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو گډونوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وگړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

مدني زده کړې

لومړی څپرکی: ټولنیز کیدل ۱
د څپرکي مو خې ۲
ټولنیزکېدل څه ته وایي؟ ۳
د ټولنیز کیدلو لاملونه (۱) ۷
د ټولنیزکېدو لاملونه (۲) ۱۱
د ژوند پړاوونه ۱۵
د لومړي څپرکي لنډیز ۲۰
دویم څپرکی: ټولنیز نظم ۲۱
د څپرکي موخې ۲۲
ټولنیز نظم څه شی دی؟ ۲۳
د ټولنیز نظم لاملونه(۱) ۲۷
د ټولنیز نظم لاملونه(۲) ۳۱
ټولنیزې سرغړونې(۱) ۳۵
ټولنیزې سرغړ ونې (۲) ۳۹
د دویم څپرکي لنډیز ۴۲
دریم څپرکی ۴۳
د څپرکي موخې ۴۴
ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟ ۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۱).. ۴۹
د ټولنیزو بدلونونو لاملونه(۲).. ۵۳
د درېیم څپرکي لنډيز.. ۵۶
څلورم څپرکی: ټولنیزې نابرابری.. ۵۷
د څپرکي موخې.. ۵۸
ټولنیزې نابرابری څه شی دی؟.. ۵۹
طبقاتي نابرابري.. ۶۲
جنسي نابرابري.. ۶۷
د څلورم څپرکي لنډيز.. ۷۰
پنځم څپرکی: زموږ ټولنیزې ستون.. ۷۱
د څپرکي موخې.. ۷۲
زموږ ټولنیز مشکلات:بې سوادي.. ۷۳
زموږ ټولنیزې ستونزې: نېستي او غربېي.. ۷۷
زموږ ټولنیزې ستونزې:(استوګنځی).. ۸۱
زموږ ټولنیزې ستونزې: روغتیا.. ۸۵
زموږ ټولنیزې ستونزې: د نشه يي توکو قاچاق.. ۸۹
زموږ ټولنیزې ستونزې،نا امني او تر هګري.. ۹۳
زموږ ټولنیزې ستونزې: نا چاودي توکي.. ۹۷
د پنځم څپرکي لنډيز.. ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

ټولنیز کېدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنیز کېدل څه ته وايي؟
- د ټولنیزکېدو لاملونه (۱)
- د ټولنیزکېدو لاملونه (۲)
- د ژوند پړاوونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

ګرانو زده کوونکو د دې څپرکي تر لوستلو وروسته به:

- د ټولنيزکېدو په معنا او ارزښت وپوهيږئ،
- د ټولنيزو اړيکو په ټينګولو کې به ډيره تجربه او مهارت تر لاسه کړئ،
- د ټولنيزو ارزښتونو منلو ته به ليوالتيا وښيئ،
- د ټولنيزکېدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنګوالي په اړه به وپوهيږئ،
- د انسا ن د ژوند له پړاوونو او د هغو له ضروري ارزښتونو سره به علاقمندي تر لاسه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزکېدل څه ته وايي؟

خبرې پرې وکړئ

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنوکې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري.

د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبړ کولو لپاره، د نړۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طريقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

۱- آيا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغبړ کولو پر مهال له بېلابېلو کلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟

۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

۳- آيا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپير موجود دی؟

که چېرې له خپل کلي او يا ښار څخه مو نورو ښارونو او يا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به مو ليدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

- په ډول ډول ژبو خبرې کوي،
- بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
- ډول ډول خواړه خوري،
- په يو ډول مو قعيت کې ډول ډول سلوک او رفتارونه له ځانه ښکاره کوي.

د دغو توپيرونو په ليدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پيداکېږي چې خلک ولې په بېلابېلو ټولنوکې په بېلابېلو ډولونو سلوک او رفتارونه کوي؟

د پورته پوښتنې په ځواب کې بايد وويل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلې تګلارې په ګوته شوي دي چې د ټولنې غړي د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېنسټ عمل کوي.

دغه ټولنيز سلوک او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلک په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې، لکه: کورنۍ، ښوونځی، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانګړو قواعدو درلودونکي وي. د بېلګې په توګه: د ټولګي د ننه قواعد په پام کې ونيسو:

١- آرامه او غلي واوسو.

٢- پر خپلو ځايونوکېنو.

٣- د ښوونکي خبروته غوږ کېږدو.

٤- خپلو ټولګيو الوته مزاحمت ونه کړو.

٥- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځان سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوک او رفتار يوڅو ضروري بېلګې دي چې په ټولګي کې يې بايد په پام کې ونيسو او له هغو سره سم عمل وکړو.

له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانګړو کړنو او اصولو څخه پيروي وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توګه ترسره کړي. د مثا ل په توګه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

١-منظمې او پاکې جامې واغوندي.

٢-پر زده کوونکو مهربان واوسي او له هغوی سره په مهربانۍ چلند وکړي.

٣- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توګه تياری ونيسي.

٤- لوست په سمه توګه تشريح کړي.

٥- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې ګټه واخلي.

٦- له زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نه کوي.

٧- د ټولګي نظم دې ټينګ کړي.

ټولنيزکېدل د ژوند په لومړي پړاو کې

په کو چنيوالي کې له ډېرو ټولنيزو ارزښتونو سره پيژند ګلوي نه لرو او په ورو، ورو چې لويېږو له هغوسره ډېره پيژند ګلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نورېې له موږ څخه توقع لري. دغه چلند او اصولو ته ټولنپوهان **ټولنيز قواعد** وايي. موږ له کوچنيوالي څخه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناځاپي توګه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې څخه ټولنيز کېږو. **ټولنيزکېدل** په يوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي، بلکې د پيدايښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې د ژوند کولو، د ځان او چاپېريال د پاك ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. څو ورو ورو چې لوييږو، زموږ د ژوند شرايط توپير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرايطو کې څرنګه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونوته رسېږو، له موږ څخه هيله کېږي چې يو لړ چارې تر سره کړو چې ترهغه مو پخوا نه ترسره کولې او يا يو لړ چارې مو چې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزګارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره يا کارخانې کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپېريال کې څرنګه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې د ټولنيز کېدو په بهير کې زده کوو، کولای شو لاندې ټکو ته ګوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنيزکېدو له لارې د خپلې ټولنې له قواعدو او ارزښتونو سره پېژندګلوي تر لاسه کوي. پوهېږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپيرلري او د ټولنې غړي بايد زده کړي چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې بايد ترسره نه کړي.

کاري وړتياوې

ټولنيز ژوند د ځانګړو وړتياوو غوښتونکی دی.څو دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې پيچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توا نېږو. موږ هغه ټولې د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينګولو څرنګوالی

له نورو سره د اړيکو ټينګول د ټولنيز ژوند يوه اړتيا ده. له نورو سره د اړيکو په ټينګولو کې برياليتوب زموږ د ټولنيز ژوند د برياليتوب لامل ګرځي. د بيلګې په ډول: په ټولنيز ژوند کې لازمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې له خپلو دوستانو سره په مهربانۍ رفتار ولرو او له پردیو سره په عادي ډول اړیکې ولرو. کله چې څوك زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي باید له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضایع کوي باید د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- په مختلفو ټولنو کې وګړي له یوبل څخه په کومو مسایلو کې توپیر لري؟
٢-ولې خلك په بېلابېلو هېوادونو کې ډول ډول دودونه لري؟
٣- په ټولګي کې د ښوونکي د رفتار بېلګې کومې دي؟ بیان یې کړئ.
٤- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنګه زده کوو؟
٥- موږ د ټولنیزکېدو له لارې کوم څیزونه زده کوو؟
٦- له نورو سره اړیکې درلودل څه اهمیت لري؟
٧- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ یو مثال راوړئ.

کورنۍ دنده

یو دوه کلن ماشوم د یوه نوي پیداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په ګوته کړئ چې:
١- د دوه کلن ماشوم کوم څیزونه زده دي چې د یو نوي پیداشوي ماشوم زده نه دي.(د مثال په توګه: کولای شئ چې لاندې چارو ته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خندیدل، د کورنۍ د غړو پېژندل، او ....)
٢- د خپلو لیدنو پایلې په خپلو کتابچو کې له ځان سره ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته له ځان سره راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزکېدو لاملونه(۱)

په تېر لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنيز ژوند او ټولنيز شخصيت پيدا کوي او په يوه ټولنه کې د ژوند کولو لپاره لازمه پوهه او ورتيا تر لاسه کوي.

په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لرې څرګندونې سره د ټولنيزکېدو د لاملونو په اړه وڅېړو.

پرتله يې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنيزکېدو د لاملونو له ډلې څخه يو لامل ګڼل کېږي، ستاسو په اند:

۱- ماشوم کوم څيزونه د کورنۍ په چاپېريال او کوم څيزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،

۲- د ټولنيزکېدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپېريال دی چې غړي يې د نَسَبي(خپلوۍ) او نسبتي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره، ټينګې او نژدې اړيکې لري. ماشوم په يوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلك دي چې هغه يې پېژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنيو کلونو کې د ټولنيزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تياری لري، ځکه چې د پيدايښت په پيل کې هغه د يوې سپينې تختې په څېر له هر ډول خبرتياوو، معلوماتو او ورتياوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنيزقواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه: مور په کورنۍ کې زده کوو چې:

- څرنګه خبرې وکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خپل مور، پلار او د کورنۍ مشرانو ته څرنګه درناوی وکړو؟
- د خپل ځان او چاپېریال پاکوالی څرنګه وساتو؟
- د خپلې کورنۍ له غړو سره مینه ولرو؟
- له نورو سره رفتار او ژوند څرنګه وکړو؟
- ښه او بد یوله بل څخه جلا کړو.
- په دیني عقایدو او ارزښتونو باور وکړو.

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځینې لارې چارې په قصدي توګه او د یوه پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښیي، خو د دغو آدابو یوه برخه په ناځاپي او غیر قصدي ډول زده کېږي.

د بیلګې په ډول: د مور او پلار اخلاق کېدای شي چې د یوې اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانوته ولېږدول شي، په داسې حا ل کې چې ښایي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونیسي(د هغوی د اخلاقو تقلید دې وکړي)، نو په دې توګه که چېرې مور او پلار د ښو اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي ا و برعکس که هغوی بد رفتاره او بد خویه وي د هغوی او لادونه به هم د دغو اخلاقو پیروي کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې مور او پلار د خپلو او لادونو شخصیت مهمې بېلګې اوښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي او د کوچنیانو نژدې خپلوان چې تل له هغوی سره تګ او راتګ لري او یا تل ورسره اړیکې لري د ماشوم په شخصیت نیغ په نیغه اغېزه لري. په ځانګړي توګه مشران ورونه او خویندې، ترونه، د تره زامن، ترورګانې، نیکونه او د هغو په شان نور چې تل یې له کوچني سره سروکاروي د ماشوم د شخصیت په جوړولو کې مستقیمه اغېزه لري.

په هر هېواد کې مذهبي، قومي او طبقاتي کوچني فرهنګونه مو جود دي چې دا کوچني فرهنګونه د کورنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پیدا کوي. نوی نسل د کورنۍ له خوا له ځانګړو کوچنیوفرهنګونو سره تړاو پیدا کوي، له همدې امله کورنۍ د ماشومانو د شخصیت په جوړښت او د هغوی د هیلو او ارزښتونو په ټاکلوکې ارزښتناکه ونډه لري، خو دا باید په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپېریال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک د له منځه وړلو یا لیرې کولو په معنا نه دي. په حقیقت کې د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له چاپېریال او نژدې خپلوانو سره اړیکې د ماشوم د شخصیت د جوړښت لومړنی او جوړونکی لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصیت د ماشوم د کړو وړو او اخلاقو په توجیه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

د هم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېریال څخه د بهر په لورګام پورته کوي او له خپلو همزولو سره په لوبو او تفریح پیل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنیز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنیزو رولونو، لکه: د **مور او پلار، ښوونکي، پولیس،** او داسې نورو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنیزو رولونو سره پېژندګلوي ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تیارېږي.

سربېره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنګه یوله بل سره اړیکې ټینګې کړي، څرنګه مخالفت وکړي، څرنګه هوکړه او موافقه وکړي، څرنګه خپلې ستونزې هواري کړي او څرنګه سوله وکړي. دغه چارې ښایي په ښکاره کې ساده په نظر راشي، خو د ټولنیز ژوند لپاره ډېرې اړینې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصیت او رفتار باندې ژوره اغېزه کوي. هغوی یو له بل څخه د جامو مډل، ځانګړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې له خپلو همزولو سره یې کوي، د خپلو هیلو او غوښتنو کچه په ډاګه کوي.

سر بېره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ(رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور د هغه له شخصیت، رفتار او اخلاقو څخه پیروي کوي. داسې خلک پر خپلو نورو همزولو باندې ډېره اغېزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تأثیرات چې همزولي یې کولای شي پر موږ ولري، باید کوښښ وکړو چې خپل دوستان د پېژند ګلوۍ او دقت له مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نیسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هېڅکله هم پیروي ونه کړو.

د اسلام ستر پیامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړی او په ښکاره ډول یې خپل پیروان دې مهمې موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته متوجه کړي دي او فرمايي: هر وګړی د خپل دوست پر دين وي او له تاسو نه هر يوبايد پام وکړي چې له چاسره دوستي کوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١-- کورنۍ د ټولنيز کيدو په برخه کې څه اهميت لري؟

٢-- د کورنيو د غړو تر منځ اړيکې څرنګه وي؟ بيان يې کړئ.

٣- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډيرو زده کړوته تیاری لري؟

٤- موږ په کورنۍ کې کوم څيزونه زده کوو؟

٥- کورنۍ د ماشومانو د شخصيت په رفتار کې څه رول لري؟

٦- په کورنۍ کې څوک له ټولو زيات د کوچني په شخصيت اغيزمن دي؟

٧- له مور او پلار نه پرته نور کوم وګړي د ماشوم د شخصيت په جوړښت کې اغيزمن دي؟

٨- موږ د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟

٩- ماشومان له همزولو او هم لوبو سره د اړيکو له امله کوم رولونه زده کوي؟

١٠- د خپلو هم لوبو او ښودوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤوليتونه موږ ته متوجه دی؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه مشوره وکړئ او هغه کارونه چې موږ يې د دوی له هريوه نه زده کوو، په يو لیست کې يې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزکېدو لاملونه(۲)

په تېر لوست کې مو د ټولنيزکېدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنيزکېدو له نورو لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځي او ټولنيزې رسنۍ د ټولنيزکېدو دوه نور لاملونه دي. ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شيان زده کوو؟

۲- له رسنيو څخه کوم څيزونه زده کوو؟

۳- د ټولنيز کېدلو د لاملونو له ډلې څخه يې کوم يو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو بېلابېلو ټولنو کې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لېږدل کېږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړينې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانوته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظيفه پر غاړه اخيستې ده. ښوونځی ماشومانوته د لوستلو، ليکلو او شمېرلو وړتياوې او مهارتونه ور زده کوي.

همدارنګه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنيز ژوند له اړينو چارو او برخو، ديني چارو، تاريخ، جغرافيه، کيميا، فزيک، رياضي او عقايدو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپېريال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نيسي.

د خلکو تعاملات اوچلند يو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي، بلکې اړيکې او چلندونه په دې چاپېريال کې رسمي او غير عاطفي وي. له هغو موضاعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توګه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځي کې زده کوونکو ته ورښودل کېږي، ډېرې خبرې، موضوعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول ورښودل کېږي.

د بېلګې په توګه:

تاسې د ښوونځي د ورځني پروګرام ترڅنګ زده کوئ چې:

١- نظم مراعات کړئ.

٢- پاکوالی په پام کې ولرئ.

٣- نوبت په پام کې ونيسئ.

٤- د ښوونځي د چارواکو د اوامرو پيروي وکړئ.

٥- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سيالي وکړئ.

٦- د برياليتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړئ.

د ښوونځي ترڅنګ جومات هم د زده کوونکو د ټولنيزې ورتيا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. ماشومان په جومات کې د تعليم له لارې دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځايونو په وړاندې بايد په ځانګړي ډول برخورد وشي او ديني مظاهرو او شعايرو ته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په ماشومانو کې په بنسټيزه توګه ايماني تمايلات او مينه په جومات کې د تعليم کولو له پړاو څخه پيل کېږي. همدارنګه د جماعت په لمانځه کې ګډون هم په هغوی کې ايماني جذبې لا بډايې کوي. د کوچني اړيکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تګ راتګ کوي، پياوړې کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپېريال او ماحول هم د ماشوم په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنيز مراسم او هغه عمومي پروګرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځينې خلک را ټولېږي هم د ماشوم پر شخصيت مثبت اغېزه کوي.

ټولنيزې رسنۍ

په تېرو وختونو کې به خلکو خپل د اړتيا وړ معلومات زياتره د شخصي اړيکو له لارې او يا د نورو خلکو په واسطه تر لاسه کول، خو نن ورځ ټولنيزې رسنۍ معلومات په ډېره چټکتيا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزو رسنیو وسایل په لاندې ډول دي: رادیو، تلویزیون، انټرنیت، ورځپاڼه او مجله. مونږ او ډېر نورکسان خپل زیاتره وخت د ورځپاڼو یا مجلو په لوستلو، رادیو ته په غوږ نیولو، د تلویزیون په لیدلو یا سینماته په ورتګ تېروو. په ځانګړې توګه په ښارونو او هغو کلو کې چې د برېښنا انرژی شتون لري او تلویزیوني شبکې او چېنلونه فعالیت ولري، ماشومان له نورو څخه خپل ډېر وخت د تلویزیون په لېدلو تېروي. ټولنیزې رسنۍ نژدې د هرشي په اړه خپلو اوریدونکو او لیدونکوته معلومات ورکوي.

د مثال په توګه: د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د ورځنیو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرګندوي او علمي تکنالوژۍ د پرمختګونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاریخي پېښې تشریح او بیانوي، د نړۍ د بېلابېلو وګړو د ژوند، فرهنګ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقاید، ارزښتونه او رواجونه تشریح کوي او د هغو پټ اړخونه څرګندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظرکې نیولو سره چې د رسنیو لخوا خپرېږي او همدارنګه هغې پراخې ګټې ته په پام سره چې له رسنیو څخه اخېستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقایدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

باید په پام کې ولرو چې ټولنیزې رسنۍ کېدای شي مثبته یا منفي اغېزه ولري.د بېلګې په توګه: که چېرې په دقیقه او کره توګه وکارول شي کولای شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځایي عقایدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي یووالی او هویت ځواکمن کړي. خو له هغه پرته همدغه وسایل کولای شي چې د مذهبي او فرهنګي ارزښتونو او رواجونو د وېجاړۍ لامل وګرځي او ملي یووالي او هویت ته زیان ورسوي.

ډله ییزه رسنۍ او د ډله ییزو اړیکو وسایل انسان عقل او شخصیت ته د لوري ورکولو او تشکل وسایل شمېرل کېږي. که چېرته له هغو څخه د یوه هېواد په آبادولو او سالمه لارښوونه کې ګټه واخیستل شي، کولای شي هغه ملت یو حیرانوونکي پرمختګ او تمدن ته ورسوي او که د دښمن په لاس کې ولوېږي، نو له هغه څخه به یوه تباه کوونکې وسیله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلوونکې به له تباهۍ سره مخامخ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانو کوم شی کولای شي چې د انسان په شخصیت اغېزه وکړي؟

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلنې څخه ښوونځي ته استوي؟

۳- ښوونځی ماشومانو ته کومې وړتیاوې ورزده کوي؟

٤- د وګړو کړه وړه په ښوونځي کې باید څرنګه وي؟

۵- په جومات کې ماشومان کوم شیان زده کوي؟

٦- د ژوند چاپېریال ماشومان او تنکي ځوانان څنګه رهبري کوي؟

۷-ټولنیزه رسنۍ څه شی ته وايي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ټولنیزو رسنیو او د هغو په پروګرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوو مخونو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له تولنیز اړخه، له دغو پړاوونو څخه هر یو د ځانګړو ارزښتونو او اصولو درلودونکی دی چې باید په پام کې ونیول شي.

دغه واقعیت ته په پام سره لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هر سني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډېر شمېر پړاوونه بیان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټیزه توګه د ژوند اړوند دي، خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عین حال کې ټولنیز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپیر لري.

ځکه، نو موږ باید زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولای شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ورکتوب پړاو

د ورکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ و، له دې امله چې ماشومان ډېر ژر په کروندو او کار ځايونوکې په کارګومارل کېدل او له لويانو سره يې اوږه په اوږه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نژدې په ټوله نړۍ کې ماشومان په ډېره هوساينه کې ژوند کوي او په تفريح او زده کړه بوخت وي.

د ورکتوب يا ماشومتوب دوره د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ دوره ده. له همدې امله، مور او پلار او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلوکوچنيانو لپاره خوندي او مناسب شرايط چمتو کړي چې د هغوی ماشومان د ټولنيز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. ماشومان په ټيټو عمرونو کې ډېر په تفريح او لوبو بوخت وي او مور او پلار د خپلو ماشومانو لپاره د لوبو ډول ډول وسايل چمتو کوي او هغوی ته خوندي او مناسب شرايط برابروي چې وخت په خوښۍ تېر کړي. نن ورځ د ماشومانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصويرونو څخه ګټه اخيستل کېږي او همدارنګه تلويزيوني خپرونې د هغو د بوختيا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

ماشومان معمولاً له کار، اقتصادي بوختيا او چارو معاف دي او ډېر ټولنيز او د کورنۍ مسؤوليتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. ماشومان له شپږ کلنۍ نه وروسته په پټو سترګوتقليد کوي او له هر چانه زيات د مور او پلار، مشرانو وروڼو او خويندو نه اغېزمن کېږي، خو له اووه کلنۍ څخه وروسته د ژوند مسئلې او ورتياوې په دوه طريقو زده کوي:

يوه طريقه له چاپېريال، دوستانو، کورنۍ، رسنيو او داسې نورو څخه په ناخبره توګه اغېزمن کېږي. او دويم دا چې لوست او تلقين زده کوي. اوسني ماشومان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤوليت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي، نو د لويانو په شان سزا نه ورکول کېږي، خو په اسلامي زده کړو کې د ماشومانو د ودې عمر له اتلس کلنۍ څخه ټيټ ټاکل شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. په اسلامي فقه کې احتلام ته د هلك او نجلی رسيدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسېدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسېږي د ټولنيز او اخلاقو له پلوه هم په هغوکې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه يو يې هم د مسؤوليت منني حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځواني چې له اتلس کلنۍ څخه پيل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه يو ضروري پړاو ګڼل کېږي. د دغې مودې لومړني کلونه د ډيرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د ترسره کولو موده ده. همدارنګه ډير ځوانان واده کوي اوکورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کېدای شي د ژوند په دغه پړاوکې پيښ شي، يو هم په يوه دنده بوختيا ده چې ممکن د ژوند تر وروستيو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د يوه ځانګړي سبک لرلو ته اړ دی چې په بېلابېلو ټولنوکې توپيرلري. ځوانان په بېلابېلو ټولنوکې د لويانوپه پرتله مختلفې جامې اغوندي او د رفتار اوکړو وړو له اړخه هم ډير فعال او ځواکمن وي. په ټوليزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لويانو په پرتله تر ډېرې کچې توپير لري. کابو په ټولو ټولنوکې ډېر اړين مسؤوليتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځينو برخوکې له اړينې تجربې څخه برخمن نه دي.

د منځنی عمر پړاو

د عمر منځنی موده چې له ۳۰ کلنی څخه پيلېږي، د خپلو ځانګړو غوښتنو او اصولو درلودونکې ده. په دغه موده کې خلك د چارو د تر سره کولو لپاره اړينه انرژي لري او هم يې له ژوند څخه يوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چی د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووايو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړين مسؤوليتونه معمولاً هغو خلکوته چې د عمر له پلوه په دغه پړاوکې وي، سپارل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکك د منځني عمر له لرونکو څخه هيله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعايت کړي. له هغوی څخه هيله کېږي چې د جامو په اغوستلو، کړو وړو او ناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه اوځواکمن وښيي. ډېر هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ او ښه بريښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکو لپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړ نه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاو ته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډېر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتو ب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنو کې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې د زړوکسانو فزيکي فعاليتونه کمرنګه کېږي، خو د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمرونو لرونکي خلك د ډېرو تجربو د لرلو له امله پريکړې کوي او يا هم لږ ترلږه له دوی سره سلاکېږي. خو په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې د ډېر عمر لرونکو خلکو حالت توپير کوي. کله چې هلته خلك د ژوند دغه پړاو ته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای بايد د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي، خو د اسلام د سپيڅلي دين له نظره لويان ډېر حقوق لري چې له هغې ډلې څخه د هغوی د مادي او معنوي اړتياوو پوره کولو يادونه وکړو. کورنۍ بايد لويانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتياوې لکه، خواړه، پوښاك، او استوګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی بايد د علاج لپاره ډاکټر او يا روغتون ته بوځي. که چيرې کوم شي ته اړتيا پيداکړي بايد ورته چمتو شي او ښه سلوك ورسره وشي او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساينې اوآرامه ژوند زمينه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي او بد چلند نه ډډه وشي. که چيرته لويان خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي چې د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساينې او سو کالۍ د وسايلو پوره کول په غاړه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- انسان د ټولنيز ژوند په موده کې کوم پړاونه تېروي؟

۲- د ماشومتوب په پړاوکې د مور او پلار دندې د ماشومانو په وړاندې څه شی دي؟

۳- د ماشومتوب پړاو کومې ځانګړنې لري؟

۴- د ځواني دوره له څو کلنۍ نه پيل کيږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟

۵- د منځني سن پړاو کومې ځانګړتياوې لري؟

۶- ولې د ډير عمر خاوندان د پريکړې او تصميم نيولو په سر کې ځای لري؟

۷- د اسلامي او غربي نړۍ د بوډاګانو د موقف او موقعيت توپير په څه شي کې دی؟

کورنۍ دنده

د ماشومتوب او ځوانۍ پړاو پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي ښېرکي لنډيز

• هره ټولنه خپل ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.

• له نورو سره اړيکې در لودل د ټولنيز ژوند يوه اړتياده. له نورو سره په اړيکو در لودلو کې برياليتوب، په ټولنيز ژوند کې زموږ د برياليتوب لامل ګرځي.

• کورنۍ او د هم لوبو ګروپونه د انسان د اجتماعي کېدو له لاملونو څخه شمېرل کيږي.

• کورنۍ هغه ډله ده چې غړي يې د نَسَبي اونسبتي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره ټينګې او نژدې اړيکې لر ي.

• ښوونځی او ټولنيزې رسنۍ هم د ټولنيز کېدو دوه نورلاملونه ګڼل کيږي.

•ټولنيزې رسنۍ په لږ وخت کې په ډېره چټکتيا سره اطلاعات رسوي چې دا رسنۍ له راديو، تلويزيون، انټرنيټ، ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.

• د ماشومتوب پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د زړښت او بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو:

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۱)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځو موخې

هيله کېږي چې زده کوونکي د دې ښځو تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز نظم معنا او ارزښت وپېژني.
- د ټولنيز نظم د لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړي.
- د ټولنيز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي.
- ټولنيزې سرغړونې وپېژني.
- د ټولنيزوسرغړونو لاملونه وپېژني.
- له قانون سره علاقمند شي.
- له ټولنيزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز نظم څه شی دی؟

پرتله یې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بیا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو د شاتو د مچیو او یا د مېږیو خونه لیدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنګه ژوند کوي؟

۲- د شاتو مچیو او د انسان د ژوند تر منځ توپیرونه او ورته والی په څه کې دی؟

څرنګه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډیرو وګړو او ډلو څخه رامنځ ته کېږي، د دغو ډیرو وګړو د شتون، د ګروپونو د ډولونو او په اړیکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توګه له یو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولای شو په هغې کې په هو ساینه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهیدو لپاره یو مثال راوړو: ښایي تاسو د شاتو د مچیو او یا مېږیو خونه لیدلې وي. د شاتو مچی او مېږي ټولنیز ژوند لري او ډېر شمېر یې په یوه خونه کې ژوند کوي. ټولنیز ژوند په دې معنا دی چې هریو یې یوه ځانګړې دنده پرغاړه اخیستې او په ښه توګه یې تر سره کوي.کله چې په سل ګونو مچی په یو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږي وجود ونه لري، د هغوی ټولنیز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتومچی او یا مېږیان د یو بل تر څنګ را ټولوي هغه ځانګړې غریزه ده چې خدای (جَلَّ جَلالُه) د دوی په وجود کې پیداکړې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړونه وکړي، خپلې چارې پرمخ بيايي او لامل يې دادی چې دوی په همدا شان پيدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچيو ژوند ته ورته دی، ځکه انسانان هم ټولنيز ژوند لري، ډېرشمېر خلك په يوه ټولنه کې ژوند کوي، له يوبل سره اړيکې لري او له يوبل سره مرسته کوي. خو د انسان د ژوند او د شاتو مچيو د ژوند تر منځ يو بنسټيز توپيرشته، هغه دادی چې: کوم عامل يا لامل چې انسانان د يوبل ترڅنګ سره راټولوي او د ټولنيز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پيدايشي خاصيت نه دی، بلکې ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنيزه توګه يو فرهنګ دی. د نظم منبع د انسانانو له خوا په ارادې او عقلمندۍ سره منځ ته راځي، خو د شاتو د مچيو نظم غير ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توګه وپوهېږو، ټولنيز نظم په دوو کوچنيو او لويوکچو تر څېړنې لاندې نيسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

له ټولنيز نظم څخه په کوچنۍ کچه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د يوبل په کړو وړو پوهېږي او درك کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړو وړو نه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ له يوبل سره اړيکې ټينګې کړي، د بېلګې په توګه: کله چې تاسو د يو توکي د پېرېدلو لپاره يو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بيانوئ، دکاندار ستاسو په مطلب پوهېږي، که چېرته ستاسو د اړتيا وړ توکي ولري، هغه توکي تاسوته درکوي او په بدل کې يې خپلې پيسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقيقت کې ډېره پېچلې او په عين حال کې ډېره ضروري ده. ستاسو اړيکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادګۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو يوه ګډه او مشترکه ژبه درلوده او د ګډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ او که چېرې هغه يو پردی شخص وي او ستاسو له ارزښتونو او فرهنګي اصولو سره آشنايي ونه لري، تاسو نه شئ کولای چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوله بل سره په آسانۍ اړيکی ټينگې کړئ.

نو موږ له دې لارې کولای شوچې له خلکو سره خپلې اړيکې ټينگې کړو ځکه چې موږ ټول له گډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن يو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړووړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ له هغوی سره چلند وکړو.

لويه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لويه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلوگوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بيلگې په توگه: کله چې تاسو سهار وخته نانوايي ته ځئ او ډوډۍ اخلئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي کې درس لولئ، هېڅکله دغو ځايونو ته له تگ څخه مخکې شك او گومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي،کور** او يا هم **ښوونځی** خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه ځرگندېږي چې ټولنه له يو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پرخپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه او گوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلك د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد له قانون څخه پيروي کوي.په حقيقت کې ټولنه د يوه ماشين په څېر ده چې له ډېرو وړو او لويو برخو څخه رامنځته شوې او په يوه ځانگړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آيا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جريان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونوکې تر لاسه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- که په ټولنیز ژوند کې نظم او همغږي نه وي،څه به وشي؟

۲- د شاتو د مچیو او میږیو ژوند څه ډول دی؟

۳- د شاتو د مچیو او انسانانو د ژوند توپیر په څه شي کې دی؟

٤ ټولنیز نظم په کوچنۍ سطح څه معنا لري؟

۵- ټولنیز نظم په لویه کچه څه ګټه لري؟

٦- یوه بیلګه د نظم د کوچنۍ سطحې او یوه بیلګه د نظم د لویې سطحې په اړه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیز نظم لاملونه(۱)

خبرې اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په فکر:

۱- آیا زموږ ټولنیز ژوند نظم لري؟

۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل ګرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنګه چې په تېر لوست کې مو ولوستل، له دې سره سره چې انسان او د شاتو مچۍ دواړه ټولنیز ژوند لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول ټولنیز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرګونو کلونو په لړ کې بدلون نه مومي: د پېړیو، پېړیو راهیسې دوی په یوې طریقې سره خونه جوړوي، په یوه ډول د ګلونو شیره راټولوي او له هغه څخه شات جوړوي، په یوه ډول تغذیه کوي او په یو شان کارونه سره وېشي. خو د انسانانو ټولنیزې اړیکې د یو لړ اصولو، قوانینو او معیارونو پربنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وګړي یو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معیارونه مراعات کړي. نو په دې توګه، د دغو قواعدو او قوانینو پېژندنه چې زموږ د ټولنیز ژوند او اړیکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونو کې به یې وڅېړو.

ټولنیز ارزښتونه

موږ د ډېرو شیزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه یابد، سم یا ناسم ګڼو. د بېلګې په توګه: یو بل ته درناوی کول، زده کړه، کارکول، رښتینولي او امانتداري ښه ګڼو. یو بل ته درناوی نه کول، بې احترامي، لټي، خیانت، چغلي او دروغ ویل بد ګڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهیم **ارزښت** بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخو کې زموږ د قضاوت کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارگرځي. له ارزښتونو پرته خلك له يو بل سره د اړيکو په ټينګولو کې له ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معيارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلند وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په يو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پيوستون او توافق امکان نه ليدل کېږي، په دې صورت کې هغوی نشي کولای چې کومې چارې تر سره کړي او په دې پوه شي چې کوم کړه وړه غير عادلانه او کوم چلند ناسم دی چې په پايله کې دوی له يو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوندکې ډېر اهميت لري، خو هغوی په هغه پيمانه ټولنيز دي چې نشي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلند تنظيم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د يو ارزښت په توګه، موږ ته يوازې وايي چې يو بل ته درناوی کول ښه دی، خو دانه وايي چې څرنګه بايد يوبل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په يوه ځانګړي ډول يو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې يو ځانګړی چلند او يا عمل په يوه ټولنه کې درناوی او په بله ټولنه کې بې احترامي اوسپکاوی وګڼل شي.له دې امله، ارزښتونه بايد په ځانګړو تګلارو واړول شي، ترڅو موږ وکولای شو په ورځنيو کړو وړو کې له هغو څخه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتياو څخه برخمن دي چې کولای شي له دغو عامو ارزښتونو څخه په ځانګړو ټولنيزو حالاتو کې د کړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه يادېږي. څنګه چې پوهيږو د اسلام د سپېڅلي دين له ظهور څخه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو اوقواعدو څخه پيروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دوګړو کړه وړه او چلند په دقيقه توګه تنظيموي او په هغې لارې چې دوی خدای (جَلَّ جَلاَلُه)ته ورنژدې کوي او د دنيا او آخرت نېکمرغی ته يې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه ځواك او وړتيا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې له يو بل سره اړيکې خپلې ټينګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره نه دي، بلکې هغوی په منظمو ډلو کې له يو بل سره اړيکې لري او له دې لارې زموږ اړيکې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولو کې مرسته کوي. د بيلګې په توګه: په کورنۍ کې د يوې مور رول او مقام په پام کې و نيسئ. خلک په يوه ځانګړې ټولنه کې له ميندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ يې له ميندو څخه هيله لرو. په حقيقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور په **رول** پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له ميندو څخه يې هيله کېږي. هر شخص کولای شي څو رولونه ولري. د بيلګې په ډول:

يو کس په کور کې **مور** او **ماندينه**، په ښوونځي کې **ښوونکې** او په ګوند کې **معمولی غړې** وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي او که داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ کې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن تردې چې نور خلک کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونوکې د هغو په پام کې لرلو او رعايت کولو سره له کړکيچ او نا خوالو څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته سمون ورکوي.ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه دځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار لري چې له يو لړ ځانګړو چلندونو څخه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړيکو د نظم، همغږۍ او دسپلين په معنا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- ټولنيز ارزښتونه څه شی دي؟

٢- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟

٣- قواعد څه شی دي؟ بيان يې کړئ.

٤- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لوبوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظر کې ونيسئ، له څو رولونو نه نوم واخلئ او هغه خلک چې دا رولونه لوبوي، څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيز نظم لاملونه (۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ.

۱- آيا ټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- که چېرې فکر کوئ چې دا کافي نه دي، د کومو طريقو او لارو ورانديز کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني ټولنې او د شاتو مچيو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو مچۍ نه ده او انساني ټولنه د نظم او دسپلين له شتون سره چې لري يې، په دوامداره توګه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهده ده چې د بې نظمۍ لامل ګرځي. د نفوسو ډېروالی، نا انډولي، بې عدالتي، توکم پالي او نور ټول کړکيچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمي را منځ ته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي اوخلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې يوه ورځپانه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژنې، عصبانيت، نيوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو ريوټ تر سترګو نه شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځ ته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځ ته کولو او د ټولنيزې ادارې د راوستلو لپاره نورو وسايلو او لارو چارو ته اړتيا لري چې د هغو له ډلې يې ډير ضروري لارې او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورو ارګانونو څېړنې ته ځانګړی کړی دی. د يوه هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړيکې له يوبل سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي ګډوډۍ او بې نظمۍ به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پرزيدو لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پيدا کوي چې لومړی، ښه قانون ولري، دويم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو ټولنه يوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، خو کله چې نفوس ډېر شو، نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتيا پيداشوه.

قانون يوه تګلاره ده چې د تقنينيه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلك يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، خو بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنی تنظيموي او له يوې خوا د وګړو ترمنځ اړيکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړيکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لويې او پېچلې دي، له قانون پرته د ادارې وړنه دي.

په ډيرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسي قانون ډېر جامع او ټولنيز، خو اړين او ضروري مسايل څېړي او په آسانۍ سره د بدلون وړنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانينو بنسټ او د مور حيثيت لري. نور قوانين د اساسي قانون پر بنسټ را منځ ته کېږي څرنګه چې و ليدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کيږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېواد کې د رايج مذهب په رڼا کې ترتيب او جوړيږي که داسې نه وي، نو هغه قانون د شريعت له نظره د اعتبار وړ نه دی او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پوليس

په مدرنو او پر مختللو ټولنو کې قانون يو ضروري شی ګڼل کېږي، خو قانون بايد اجرا ئيوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجراييوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوك قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پوليس هغه ځواك دی چې د نظم د را وستلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونديي کولو او د جرمونو د کنټرول لپاره کار کوي. پوليس د هېواد کورنۍ نظم او امنيت د مجرمانو او بلواګرو له شره خونديي کوي.

محکمه

د قضاييه ځواک د پرمختللو ټولنو يو له درې اصلي او بنسټيزه ځواکونو څخه ګڼل کېږي.
قضاييه قوۀ د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ يا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي يا جنايي اختلافات او دعواوې منځ ته راشي، قضاييه قوه يې د محکمو له لارې فيصله کوي. محکمې ته هغه خلک مراجعه کوي چې په حقونو يې د وګړو، شرکتونو او يا د دولت له خوا تېری شوی وي.
که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توګه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلک چې حق يې ضايع شوی دی خپل حق ته ورسيږي او دويم به هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندې کړي خو تر اوسه يې هغه کار نه وي کړی، له دې ويرې چې محکمې ته به کش شي او سزا به ووينې، له تېري به لاس په سر شي.

زندان

زندان يو له هغو تاديبي او روزنيزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمينو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنيز کنټرول له ډېرو مهمو وسايلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکوميږي خپله د محکوميت دوره په زندان کې تېروي. يو شمېر خلک له دې ويرې چې په زندان کې ونه لوېږي په جرم او جنايت لاس نه پورې کوي. څرنګه چې وليدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنيز نظم د ساتلو او جرم او جنايتونو د مخنيوي لپاره له قوي وسايلو څخه ګټه اخيستل کېږي. قانون، پوليس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنيز نظم او سمون ډېر مهم وسايل ګڼل کېږي.
د نظم او دسپلين ساتلو يو بله وسيله د انسان په طبيعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ايمان لرلو، صداقت، له خدای (جَلَّ جَلاَلُه) او د آخرت له سزا نه ويره ده. که چېرته يو انسان د ټينګ ايمان درلودونکی وي او په مرګ او د آخرت په ورځ ايمان او باور ولري او په دې پوه شي چې زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرو وړو له ذرې ذرې څخه پوښتنه کېږي، نو دا روحیه په خپله په انسان کې د ننه په پولیس اوړي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنایت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل ګرځي؟

۲- هغه لاملونو نه چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب ګرځي، نومونه یې واخلئ؟

۳- هغه مهمې وسیلې چې په ټولنه کې د نظْم راو ستلو لپاره ترې کار اخیستل کیږي کومې دي؟ نوم یې وا خلئ.

٤- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟

٥- که په ټولنه کې قانون نه وي، څه به وشي؟

٦- د قانون له پشتوانو څخه د یوه نوم واخلئ.

۷- د مجرمینو زنداني کول د ټولنې لپاره څه ګټې لري؟

۸- آیا له یاد شویو دیني او حسي وسایلونه پرته معنوي وسایل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپلین په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هیواد د اساسي او مدني قانون په باره کې یوه مقاله ولیکئ چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې (۱)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو داسې خوړك لیدلي چې له ټولنیزو اصولو څخه پیروي ونه کړي؟

۲- ولې دغه شان خلك، ټولنیز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟

څرنګه چې په تېرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډېر ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنیزې اړیکې تنظیموي. ډېر وګړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پیروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه کې حاکم وي. له خلکو څخه هیله کېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانګړې توګه د ټولنې اړین او ضروري ارزښتونه رعایت کړي. که چېرې یو شمېر کم رنګه او غیر ضروري ارزښتونه او اصول د یو شمېر خلکو لخوا تر پښو لاندې او له پامه وغورځول شي، نور وګړي هغه تر یوې کچې له پامه غورځوي او په پایله کې په ټولنیز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځ ته کېږي. خو په ټولنه کې داسې وګړي هم تر سترګو کېږي چې ډېر شمېر اصول په خوښو ځله تر پښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې کوي، ټولنه او وګړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسیلو نه په ګټې اخېستلو سره د دوی د کړنو مخه ونیسي. دې ډول خلکوته، سرغړوونکي او مجرمین او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وایي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځینې خلک سرغړونه کوي؟ خو ځیني خلک خانونه د سرغړونو څخه لرې ساتي. د دې پوښتنې ځواب به په دغه او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنیز لاملونه شتون لري چې یو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارې خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځینې ضروري لاملونه یې په لاندې ډول دي:

د نفوسو اندازه

د نفوس اندازه د هغو لاملونو څخه ده چې په ټولنه کې د نظم حالت معلوموي چې آیا نظم تر ګواښ لاندې دی او که نه؟ د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کاردي، ځکه هرڅومره چې د وګړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړیکې له یو بل سره ستونزمنې کېږي.
له نورو سره د لېدلو، خبرو کولو او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي. کله چې د مخامخ اړیکو کچه راټیټه شي د متقابل عمل کیفیت یعنې د هیجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راټیټېږي. له دې کبله له نورو سره دپیلتوب او نژدې والي احساس کمېږي اودجرمي اعمالو کچه لوړېږي. له دې سربیره د نفوسو په ډېروالي کې د سر غړوونکو او جنایت کارو ګروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نیولی چې نوي او بیا پیوستون ته اړتیا لري. هغوی معمولاً وړوکې ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباًکوچنی فرهنګ او د خپل ژوند ځانګړي سبکونه را منځ ته کوي.
د پاملرنې وړ ده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګرځي، خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د رونې نشتوالی او ناپوهي ده. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه روزنه یې نه وي لیدلې له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربیت و نه لري کېدای شي زیاتي سرغړونې ونه لري.
د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لارښوونه ده چې د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ لامل ګرځي، خو د احادیثو شارحین دغه تشویق او هڅونې له اصلاح او روزنې سره تړاو ورکوي. یعنې که چېرته یو کس د دې وس ولري چې خپلو اولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یوه نیک عنصر په توګه یې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه، نو دا اندېښنه او ترغیب هغه چاته نه دی چې د اولادونو د ښې روزنې وس نه لري.

کډوالي

کډه کول او د ځای بدلول د خلکو په کړو وړو ډېره اغېزه لري. ځینې وخت کډوالي داخلي وي چې یو زیات شمېر خلك د ځینو لاملونو له کبله، لکه: جګړې، قحطی، وچکالیو یا د سېلاو له امله د یوه هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي کله هم دا کډوالي بهرنی وي، یعنې یوشمېرخلك د ځینولاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي.کله چې پراخې کډوالۍ کېږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلك ډېر تر اغېزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډېرېږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنیو ډلو څخه تشکیلېږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو ډلو څخه تشکیل شي،د ډېرو انحرافي کړو وړو احتمال وجود لري. په عامه توګه، که چیرته د نفوسو شمېر د طبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځایه کیدل صورت نیسي.که نفوس د فرهنګ، قوم، ژبې اومذهب له لحاظه یو ډول وي، ډېر امکان لري چې په داسې ټو لنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي، خو له دې پرته، ممکنه ده چې د وګړو په کړو وړو اغېزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو اوسرغړونو ته ښکیل باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- مجرم (سر غړونکی) چا ته ویل کېږي؟

۲- کوم لاملونه انسان د سر غړونې خوا ته بیایي؟

۳- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمو ن څخه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل فکر څرګند کړئ.

٤- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه اغېزه اچوي؟

٥- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

د مهاجرت د لاملونو په باره کې څو کرښې مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې (۲)

خبرې پرې وکړئ

۱- ولې ځينې خلک سر غړونې کوي؟

۲- څنګه کولای شو له سرغړونو څخه مخنيوی وکړو؟

په تېر لوست کې مو په سر غړو نو باندې د نفوسو د اندازې او کيفت د اغيز ې په اړه بحث وکړ. په دې لو ست کې به د سر غړونې او انحراف په اړو ند د ځينو نظرياتو په باره کې ښرګندونې وکړو.

تر فشار لاندې راتلو نظريه

يو ټولنپوه ويلې دي چې د هرې ټولنې فرهنګ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ور پېژني يې او هم دې موخو ته د رسېدو روا لارې او وسيلې ورښيي. سر غړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې مو خو ته د لا س رسی روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغو کسانو چې روا وسايلو ته لا س رسی نه لري ، فشار راولي، د بيلګې په توګه: په يوه ځانګړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي بر ياوو باندې ټينګار کېږي، خو د دې برياوو د لاس ته راوړلو وسايل کم او محدود دي .په داسې ټولنه کې له يوه لوري خلک د فشار لاندې دي، ترڅو دا اقتصادي برياليتوبو نه لا س ته راوړي او له بلې خوا د دې بر ياليتو بونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلک په داسې شرايطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو مو خو ته د رسيدو لپاره چې په ټو لنه کې ټاکل شوې دي له نا روا وسايلو نه کار اخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي، بايد اجتماعي موخو ته د رسېدو لپاره د روا او مشروعو وسايلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپو هان په دې عقيده دي چې زياتره هغه کسان په سر غړونه لا س پورې کوي چې ډېر زور او شتمنۍ خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تېر وتنو لاس پورې کوي خو نيستمن ممکن له يوې هټۍ يا کور نه يو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نيستمنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نه ده، خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعریف کوي چې ګوندي د فقیرو او نیستمنو خلکو جرم د سر غړونې په معنا دی او خپلې سر غړونې د دې تعریف له کړۍ څخه بهربولي اوپه دې ډول شتمن خلك دهغو سر غړونو او جرمو نو له عواقبو څخه چې مرتکب کېږي په امان کې پاتې کیږي، خو نیستمن خلك د ډیر وړوکي جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تېروي او د ټولنیز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظریې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسېږي، خو یوازې نیستمن او فقیران سزاویني.

د ټاپه وهلو نظریه

داسې نظر هم مو جود دی چې کله یو څوک په هر دلیل چې وي یوه سر غړونه وکړي، نو خلك هغه ته سر غړوونکی وایي او په هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته د غله، روږدي(معتاد) او یا د مجرم خطاب وکړ، نو هغه په دې باور کیږي چې په رښتیا هم دی سر غړوونکی اومجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پیدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري، نو کله چې د مجرمانو په ډله کې ګډ شو له عادي خلکو سره یې فاصله زیاتېږي او کېدای شي چې د یو حرفوي مجرم په توګه په لو یو جرمونولا س پورې کړي. دا نظریه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک یوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې له وهلو څخه بایدډډه وشي.

دانتقال نظریه

یوه بله نظریه چې له پخوا څخه په خلکو کې دود ده. داسې ویل کیدل چې سر غړونه اکثراً زده کیږي. کله چې په ځانګړې توګه د کوچنیوالي په پړاو کې، د مجرمینو او سر غړوونکو سره ناسته ولاړه اومعاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه یوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکې هغه ممکن یو عادي او د ستاینې وړعمل وبولي.

سعدي شیرازي دا نظریه په داسې ډول لنډه کړیده:

پسر نوح با بـــــــدان بنشست — خانـــدان نبو تـش گم شـد
سگ اصحاب کـهف روزی چنـد — پی مردم گرفت ومردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کېناست له بـــدانو سره — د پیامبــرۍ کورنـــی یې شوه ورکــه
د کهف د اصحابو سپی یو څو ورځې — وګرځېد له سړیو سره، سړی شو، څکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي، باید خپلو دوستانو او هغو کسانوته چې ورسره ناسته ولاړه لري، بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي، ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له ګناه کولو څخه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونو څخه د ډډې کولو انګېزه وګرځي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- سرغړونکی چاته ویل کیږي؟

۲- کوم لاملونه دي چې وګړي سرغړونو ته راکاږي؟

۳- د فشار جوړونې نظریه څه شی ده؟ واضحه یې کړئ.

٤- د تضاد نظریه څه شی ده او په ټولنه کې د سر غړونو په را پیدا کېدو څه اغېزه لري؟

٥- د ټاپه وهلو د نظریې په باره کې څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنګه کولای شو له جرم او سرغړونې څخه مخنیوی وکړو) یو مقاله چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي، ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکي لنډيز

• په کوچنۍ کچه له ټولنیز نظم څخه موخه دا ده چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو وپوهېږي او درک یې کړي، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړووړو څخه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ له یوبل سره اړیکې را منځ ته کړي.

• ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معیارګرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یوبل سره د اړیکو په ټینګولو کې د ربړونو او ستونزو سره مخ کیږي.

• په یوې ټولنه کې خلک د ګډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټولنیزو چارو اورولونو کې دهغو په رعایت کولو سره،له تاو تریخوالي او ګډوډۍ څخه مخنیوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.

• قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کیږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، ولې بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څخه څارنه کوي.

•د وګړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آیا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکي

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ:

- ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۱)
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځې کی موخې

له دغه کوونکو څخه هیله کیږي چې د دې ښځرکي په پای کې وکولای شي:

• دبدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنايي پیدا کړي،
• د ټولنیزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
• د ټولنیزو بدلونونو لا ملونه تشخیص کړای شي،
• په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښیګڼو او زیانونو پوه شي،
• د ټولنیزو بدلونونو دکنټرو لولو لاره وپېژني،
• د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډېر شيان زياته موده ثابت پاتې کېږي او بدلون نه کوي، خو ځينې شيان بدلون کوي، ستاسې په فکر:

۱- ټولنيز بد لونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې هغه ليدلې وي، بيان کړئ.

د چټک ټولنيز بدلون پيل

په پخوا زمانو کې انسا نانو نسبتاً يکنواخته ژونددرلود او ډېرو نسلونو تقريباً يو ډول ژوند کاوه، يو ډول جامې يې اغوستلې، يو ډول خواړه يې خوړل او يو ډول دود او دستور يې درلود. هغه بدلو نونه چې دانسانانو دژوند په مختلفو برخو کې په سترګو کېدل، ډېر کرار او حتا د ليدلو وړ نه وو، خو د اوه لسمې ميلادي پېړۍ څخه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍ وده وکړه، د بشر د ژوند ټولو برخو په ډېره چټکتيا سره پرمختګ وکړ، څرنګه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډېر سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړې توګه او له پخواني نسل څخه په توپير ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاو کې بايد ډېرې ورتياوې زده کړي، ترڅو وکولای شي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل شغل او ټولنیز مقام کې پاتې شي. مور نشو کولای په ځوانۍ کې په هغې پوهې او وړتیا مو چې په کوچنیوالي کې زده کړې دي، خپلو موخو ته ورسېږو، باید په دوامداره توګه خپلې پوهې او د وړتیاوو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نویو شرایطو لپاره چمتو کړو.

د ټولنیز بدلون اهمیت او ګټې

د ټولنیزو بدلونونو د پېژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د یوه غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنیزو جریانونو څخه خبرېږو او همدارنګه په دې بدلونونوکې په خپل رول او په ژوند کې د هغو له اغېزې څخه خبرېږو.

کوم ډو ل بدلونونو ته (ټولنیز بدلونونه) وایي؟

ټولنپوهان وایي بدلونونو ته هغه وخت ټولنیز ویلای شو چې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې.
کله هم د یو یا څو کسانو په ژوند کې بدلون راځي، خو په ټوله ټولنه اغېزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنیز بدلون نه راځي. خو ځینې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډېریو خلکو باندې اغېزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنیز بدلون ویل کېږي. ټولنیز بدلونونه کېدای شي په مختلفو سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخو کې را منځ ته شي. د بېلګې په توګه: په هېواد کې سیاسي انقلاب او د سیاسي نظام بدلون کېدای شي یو سیاسي بدلون وګڼل شي، خو باید په یاد ولرو، کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سیاسي بدلون نه راځي. په یوه هېواد کې سیاسي بد لون هغه وخت منځ ته راځي چې په سیاسي نظام کې یې بدلون راشي.

سیاسي بدلون کېدای شي له انقلاب پرته او د رفورم اواصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختیا پروګرام په هېواد کې طرح او پلې شي او د څو کلونو په موده کې داقتصاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه د پاملرنې وړ وده او پرمختیا وکړي، کولای شو ووایو چې په دې هیواد کې د اقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بیلګې په توګه: که د خلکو د لویې پرګنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نیستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخو کې ښکاره ښه والی څرګندشي.

یو بل ټکی چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شي دادی چې بدلونونه کېدای شي مثبت او یا منفي وي. څرنګه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کېدای شي ځینې بدلونو نه مثبت بدلونونه وګڼل شی. ځکه چې د دې بدلون پایله ټولو خلکو ته ګټوره او مطلوبه ده. خو ځینې بدلونونه کیدای شي خلکو ته زیان رسونکې پایلې ولري. د بېلګې په توګه: په هېواد کې د یرغل ګرو پر ضد له جهاد څخه وروسته کورنۍ جګړې چې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وګرځېدلې په عامه توګه د هېواد په ضرر او بې ګټې وي.

د ټولنیز بدلون پدیدې او نښې

ټولنیز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخو کې منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ کې چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنیزې سیالۍ بدلون موندلی دی. زیاتره نړیوالې ژبې په سیمه ییزو ژبو اوښتې دي او سیمه ییزې ژبې په نړیوالو ژبو بدلې شوي دی. اغېزمن کولو او اغېزمن کېدلو په بې ساري ډول چټکتیا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخلیک په ټاکلو کې پراختیا موندلې، د تعلیم او زده کړې وسایل ډېر شوي دي چې تقریباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسی موندلی دی.

په هر صورت ټولنیز بدلونونه که چېرته کنټرول او هدایت شي، کېدای شي د ټولنې د خوزښت ماشین د پرمختګ او ودې خواته مخه وکړي، څرنګه چې د بدلون نه شتون د ټولنې د سکون او د هغې د ځای پر ځای پاتې کېدو او دربېدو په معنا وي، نو هیله کېږي چې د ټولنیزو بدلونونو لاملونه چې په راتلونکو لوستونو کې یې ټولو په هوښیارۍ سره له دې ټولنیزو بدلونونو څخه د هېواد او ټولنې په ګټه کې ترې ګټه واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- ټولنيزو بدلونونو کوم وخت چټکتيا پيدا کړه؟

٢- بدلون تعريف کړئ.

٣- ټولنيز بدلون څه شی دی؟ له بيلګې سره يې واضح کړئ.

٤- د بدلونونو ډولونه واضح کړئ.

٥- مثبت بدلونونه او منفي بدلونونه واضح کړئ.

٦- د ټولنيز بدلون د موضوع په اړه توضيحات ورکړئ.

٧- په سياسي ډګر کې بدلون څرنګه پېښېږي؟

٨- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پديدې بيان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پايلو په اړه څلور کرښې وليکئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱)

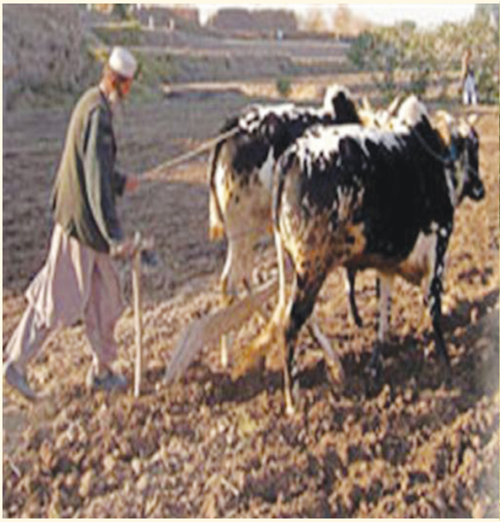

خبرې پرې وکړئ

د تېرشوي لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱- ټولنيزارزښتونه په بدلونونوکې څه رول لري؟

۲- آيا د ټولنيزو بدلونونوکوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضيح ورکړئ.

د ټولنيزبدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولنې د تاريخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاريخ په اوږدوکې د يوه ملت او ټولنې د ژوند په قواعدوکې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنيو عواملو او له هغه ځواک څخه چې د ګروپ د داخلي او بهرنيو شرايطو زېږنده دي، منځ ته راځي.

د ويلوورږ ده چې د بدلون کچه په پرمخ تللو، ابتدايي، زراعتي او صنعتي ټولنوکې توپير لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنوکې بدلونونه په آرامۍ سره راځي. په داسې حال کې چې په پرمخ تللو ټولنوکې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکوونکو پورې تړاو لري چې په يوه ځانګړي وخت کې له هغه څخه کار اخيستل کېږي. په لنډه توګه ويلای شو چې ټولنيز بدلون هغه بدلون ته وايي چې په ټولنيز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم يا په ځانګړو ټولنيزو بنسټونوکې او د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټونو له اړیکو څخه منځ ته راځي.

ټولنیز بدلونونه د مختلفوعواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طریقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي یو، ډېر ګټوروي.

په دې لوست کې د ټولنیزو بدلونونو مهم لاملونه تر بحث لاندې نیسو.

ارزښتونه (عقیدې)

د ټولنیزبدلون له مهمو لاملونو څخه یو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقیدې دي. ټولنپوهان په دې عقیده دي چې ځواکمن عقاید هغه دي چې په دین پورې تړاو لري. څرنګه چې پوهېږو د اسلام سپېڅلی دین د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام دین یې ومانه ډېر ستر بدلونونه یې راوستل. د اسلام مبین دین د ځمکې د کُرې لویې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلك چې د اسلام مقدس دین ته یې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دودیز نظامونه یې خوشې کړل او د اسلام آزادۍ بخښوونکي دین ته ور داخل شول او د یوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځلېدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بخښوونکو باورونو او عقیدو تر اغېزې لاندې و. بله بېلګه، په مسحیت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتیزم را پیدا کېدل و. یو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پایله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتیزم چې د مسحیت د مذهبونو له جملې څخه یو لوی مذهب دی خلك یې دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پایله کې دا چارې د سرمایدارۍ او صنعتي کېدو لامل وګرځېده، نو له دې کبله دلته هم لیدل کېږي چې عقیدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لویو بدلونونو لامل ګرځېدلې دي.

یو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لویدیځ رنسانس او بیارغونه د اسلامي تعلیماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی چې د صلیبي جګړو او په آندلس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا یو هسپانوي پوه ویلي دي چې که د شهیدانو د میدان جګړه چې د فرانسې په سویل کې د عبدالرحمن غافقي په رهبرۍ پېښه شوه، بریالی شوې وای لوېدیځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پېړۍ مخکې لاس رسی پیدا کړی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکنالوژي

د ټولنيز بدلون له مهمو سرچينو څخه يوه هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپېريال د کنترول او ادارې د زده کړې له طريقې او پېژندنې څخه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعود راټولولو او لاس ته راوړلو نويو طريقو، د توکو او خدمتونو د توليد طريقو او د هغو د وېش په طريقو لاس رسی پيدا کړ ټولو ټولنيزو اړيکو بدلون پيدا کړ. په دې اړه يوې ساده بېلگې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنيزو محصولاتو کې د کليو خلک له يوې او غويو څخه استفاده کوي، هغوی ډېر زيار باسي، خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله بايد ډېرکار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي، خو که چېرته تراکتور او نور کرنيز ماشين آلات کليو ته لاړشي نو لږ کارکوونکي به کفايت وکړي چې د دې ماشين آلاتو په کار اچولو سره په ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کليو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي چې په پايله کې کيدای شي ډېر وگړي د دې وخت پيدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې څخه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژۍ پراختيا په انساني ټولنو کې د بنسټيزو بدلونونو لامل گرځي.

ټولنيزه نا انډولي

د ټولنيز بدلون د اصلي سرچينو له جملې څخه ناانډولي او د طبقاتي،جنسيتي او قومي گروپونو پيدا کېدل دي. د پيسو په وېش کې ، په قدرت، حيثيت، روغتيا، تحصيلاتو او نورو ارزښتنا کو سرچينوکې ناانډولي، د هغو کسانو چې ددې سرچينو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچينو نه برخمن نه دي يو ژور تضاد پيدا کوي. دا تضاد د اړتيا له مخې په تاوتريخوالي نه بدلېږي. خو په ټولنيزو اړيکو فشار اچوي چې په پای کې په بدلون تبديلېږي. هغه کسان چې دا سرچينې په واک کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټينگولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعيت ورکولو او همدارنگه په زور او جبر سره دا سرچينې وساتي. زياتره کوم خلک چې دا سرچينې په واک کې نه لري، د شتمنيو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولای، خو په شکايتونو لاس پورې کوي او ځينې وختونه شورش کوي په داسې حال کې کله چې محروميتونه ډېرشي او خلک وکولای شي، په خپله سازماندهی لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولي داسې ځانگړي او کوچني فرهنگونه منځ ته راوړي چې د فرهنگي يووالي، د دوامداره ټولنيز جوړښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د مالي سرچينو درلودونكي وي، بيا د سياسي فشارونو په مرسته كېداى شي بدلونونه رامنځ ته كړي. په دې توګه فرهنګي او ټولنيزه نا انډولي د بخار د ديګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د يوې مودې لپاره كولاى شو ټينګ وتړو، خو فشاركرار، كرار زياتوالى (تراكم) پيداكوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو كې بدلون زياتره ډېر ګړندى او له تاوتريخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تكرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- د بدلون لاملونه كوم دي؟ نوم يې واخلئ.
٢- ټولنيز ارزښتونه په ټولنيز بدلون كې څه رول لري؟
٣- ټولنيزې عقيدې په ټولنيز بدلون كې كوم رول لري؟
٤- ټولنيزبدلونونه په لويديځ كې څرنګه د اسلامي فرهنګ په اغېزه منځ ته راغلل؟
٥- د كوچني او اساسي بدلونونو څنګه توپير كولاى شو؟
٦- تكنالوژي په ټولنيز بدلون كې كوم رول لوبوي.

كورنى دنده

د نا انډولي او په ټولنيز بدلون كې د هغه د رول په اړه څو كرښې مقاله وليكئ او بيا يې په ټولګي كې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

يوه کورنی په نظر کې ونيسئ چې په هغې کې څلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو څخه د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسېږي. اوس، نو ووايئ چې:

۱- د هغوی په اړيکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کېدای شي، منځ ته راغلي وي؟

د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تېر لوست کې ولوستل او ځينې به يې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جريانونه او وده کولای شي. د ټولنيزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وګرځي. کله چې د نفوسو شمېر زياد شي، د اقتصادي توليداتو نوي بڼې ته خوړو، استوګن ځای، پوښاک او په ښار کې د استوګنې په برخه کې اړتيا پيدا کوي. او د نا آرامو پرګنو د قانوني کيدو او کنټرول لپاره نويو حقوقي او سياسي سازمانونو ته اړتيا پيدا کوي. د ځوان نسل د ټولنيز کېدو لپاره د نويو ښوونځيو جوړولو او د ښوونې د نوي سيستم ايجادولو ته اړتيا پيدا کېږي او بدلون ته اړتيا همدارنګه دوام پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکی ده. همدارنګه کېدای شي هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي، هغه هم په ډېر کم ګړندي توب سره، د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل ګرځي. خو کله چې نفوس کم شي، نو په اقتصادي برخه کې به د کارګرانو کمښت او په ښوونځیو کې به د ماشومانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کېدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل یې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمېدو په حال کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنګه چې د امریکا په متحده ایالاتو او اروپایي هېوادوکې دا ستونزه شتون لري. دا ستونزې د لوړعمرو خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالیاتي عوایدو پیدا کول دي. همدارنګه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زیاتوالي سره مخامخ دي، څرنګه چې د لاتیني امریکا په هېوادونو، آسیایي و افریقایي هېوادونو کې لېدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې د ودې په حال کې دي د ښوونځیو او مدرسو جوړولو، د وظیفو پیدا کولو او د ټولنیزو خدمتونو تأمینول دي. چې زیاتره د سیاسي رهبرانو مشروعیت کمزوری کوي او په پایله کې په سیاسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفوسو ځای پرځای کېدل

دیوې ټولنې د ننه یا بهر یا د هغې مهمو سیموته (لکه پلازمېنه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغېزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو یوه ځانګړې طبقه ټولنه پرېږدي او یا که تحصیل وکړي او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتېدنه هم وایي، نو په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او ښوونځي به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنګه که مزدور کاران مهاجرت وکړي، نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته د نیستمن هیواد وګړي کډه وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځیو او ټولو نهادونو باندې به د فشار د کموالي لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهاجرت د اغېزو په اړه څه پوهېږئ؟

له يوې سيمې نه بلې سيمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرو او هم په هغو ټولنيزو سازمانونو او ډلوکې چې دا مهاجر په هغوکې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغېزې را منځ ته کوی. له تاريخي پلوه د مهاجرت له معنا ډکه پايله د فرهنګ دودول (خپرول) دي. د فرهنګ يووالی هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرين له اصلي اوسيدونکو سره واده وکړي چې د دې اړيکو په پايله کې نوي نسلونه منځ ته راځي.

بيالوژيکي اختلاط د مهاجرت له اغېزو څخه ګڼل کېږي. دا که چېرته د مهاجروقومونو د زور له امله وي او يا په سوله ييز ډول وي او يا د استعمار غوښتونکو عملياتو تر پوښښ لاندې وي، مهاجرت په لويو ټولنوکې د ښارونو د پراختيا او د ښاري فرهنګ د پراختيا لامل ګرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او يا د بدلون لامل و نه لري. حتا ډېرې غير فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي چې له يوه حالت څخه بل حالت ته بدلون کوي. ډېر مهم بدلونونه: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه،نظريات او تضادونه دي.

کيدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځينې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې څخه ډېر شديد مقاومت له سازمانونو څخه سرچينه اخلي، د وديز کړه وړه د هغو د دوام سبب ګرځي او په پايله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

• ....

• ....

پوښتنې

۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟

۲- د څو ډوله مهاجرتونو نوم واخلئ.

۳- مهاجرت څه شی دی او لامل يې څه دي؟

٤- په ټولنې باندې د مهاجرت د اغيزې په اړه توضيحات ورکړئ.

۵- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيايې په ټولګي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

• د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توګه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعماليږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدوکې د يوه ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.

عمومي بدلون، هغه بدلون دی چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت، که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي.

په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.

• ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابله توګه او په يوه وخت کې عمل کوي او يو په بل اغېزه کوي.

• په هر ځای کې چې په فرهنګ کې نوي عناصر را ښکاره شي او همدارنګه د فرهنګ محتوا او جوړښت بدل شي، فرهنګي بدلون منځ ته راځي.

• عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په اړه مهمو مفاهيموته ويل کيږي چې خلک د هغو سموالی د واقعيت په توګه قبلوي.

•د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تګ بل دولت ته ويل کيږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې څخه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

ټولنیزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنیزه نابرابري او د هغوی نښې څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري
- جنسيتي نابرابري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

زده کوونکي به د دې څپرکي ترلوستلو وروسته:

- د ټولنيزو نابرابريو مفهومونه او مصداقونه وپېژني،
- د ټولنيزو نابرابريو له ډولونو او لاملونو سره به آشنا شي،
- د طبقاتي او جنسيتي نابرابريو توپير به وکړای شي،
- د ټولنيزو نابرابريو د کميدو او را ټيټيدو له لارو سره به آشنا شي،
- د ټولنيز عدالت له مفهوم سره به آشنا شي،
- له ټولنيزعدالت سره به مينه پيدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې نابرابرۍ څه شی د ي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

کوم خلك چې په يوې ټولنه کې ژوند کوي او د با ارزښته ټولنيزو منابعو، لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنيزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسې له نظره :

۱- ولې ټول خلك له شتمنيو او قدرت څخه په مساوي توگه برخمن نه دي؟

۲- آيا دغه توپير او نابرابري عادلانه دی او که نه ؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وگړي او ډلې په ټولنيزه توگه د شتمنی، مال، سياسي قدرت او منزلت او ټولنيز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي.

ځينې گروپونه د اقتصادي، سياسي، قومي، مذهبي او نورو تړاوونو له کبله د زياتو امتيازونو څخه برخمن وي او ځينې نور يې د ډېرو لومړنيو (ابتدايي) امتيازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچينو د نابرابروېش له مخې ځينې وختونه د وگړو تر منځ طبيعي توپير او کله ټولنيز او اقتصادي غير عادلانه جوړښت وجود لري. د بېلگې په توگه: د اساسي يا بنسټيزو سرچينو نابرابروېش په دې خاطر وي چې کله کله ځينې وگړي د نورو په نسبت د زيات فکري او فزيکي (جسمي) ځواکمنی څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه یوکس د خپل ډېر زیار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې یو ډول نه یو ډول نابرابري شته، خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنیزو توپیرونو په خاطر وي ، نو د اسلام سپېڅلی دین او انساني سلیم عقل هغه نه مني. د ټولنیزو توپیرونو ځینې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنیزواټن کچه (اندازه)

ټولنیزه واټن د طبقو، نژادي او جنسيتي گروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې توپیر لري. په ځینو کې دغه درز زیات نه وي چې په پایله کې د دوی ترمنځ توپیر هم لږوي، خو کله دغه درز زیات وي. له ټولنیز درز څخه زموږ موخه د شتمنی، قدرت او ټولنیز منزلت څخه د مختلفو گروپونو برخمن کېدل دي. په ځینو ټولنو کې یو کم شمېر خلک د شتمنی او قدرت تر ټولو زیاتې سرچېنې په واک کې لري، خو د خلکو سترې پرگنې د دغو سرچینو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنی ارتیاوې هم نشي پوره کولای.
د امتیاز لرونکو گروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعیت او فرهنگ ته په پاملرنې سره وینو چې د دوی تر منځ زیات توپیر موجود دی، په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنیز درز زیات وي. خو که چېرې د خلکو تر منځ توپیر زیات نه وي، په دې صورت کې به ټولنیزدرز هم کم وي.

ټولنیز خو ځښت

ټولنیز خوځښت په ټولنیزو مقامونو کې د افرادو ځای پرځای کیدو ته ویل کېږي. د بېلگې په ټوگه: هغه څوک چې په یوه بزگره کورنی کې پیدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوښښ او مناسبو زده کړو په واسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ویلای شو چې هغه ټولنه له ټولنیز خوځښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په خوارو کورنیو کې پیداکیږي لوړو پوړونو ته د رسېدو اجازه ورنه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنیز خوځښت وجود نه لري. د ټولنیزخوځښت کچه هم کېدای شي چې کمه او یا زیاته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ټولنې چې ټولنيز خوځښت پکې زيات وي، نابرابري پکې لږه او يا دا چې د هغې د لرېدو پرخوا درومي. ځکه چې وګړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنيزو چارو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي؛ خو هغه تړلې ټولنې چې په ټولنيزو چاروکې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري چارو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زياته وي. له دې کبله ټولنيزخوځښت نشتوالی د ټولنيزې نابرابرۍ له مهمو نښو څخه دی. نابرابري په زياتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او يا انقلابونه را منځته کوي خو زياتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانګړو سرچينو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچينو څخه بې برخې وي، زياتې شخړې او جګړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زياتره په زړه پورې او جالبې پېښې، لکه: کارګري مظاهرې، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابريو څخه رامنځ ته کېږي. هغه ټولنيز خوځښتونه چې د بدلونونو غوښتونکي دي، لکه: کارګري جنبشونه، د ښځو لپاره د رايې د حق ورکولو خوځښتونه او د مدني حقوقو خوځښت، ټول د نابرابرۍ په وړاندې د ځواب لپاره رامنځ ته شوې دي او پراختيايې موندلې ده. له دې خوځښتونو څخه را ولاړې شوې اکثره شخړې او تاوتريخوالی د بدلون او ټولنيزکنټرول لاملونه شمېرل کېږي.

د اسلام مقدس دين له ځوارلس سوه کاله را په دې خوا د يو ستر او له ښيګڼو ډک دين په توګه عمل کړی دی او ټولنيزې نا انډولې يې له ريښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي له مساوي او عادلانه حقونو څخه برخمن دي. د بيلګې په توګه: د مريي آزادول د دين له شعايرو څخه شمېرل کېږي چې د ځينو ګناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفاره ګڼل شوې ده. همدارنګه په اسلام کې د عرب اوعجم ترمنځه هېڅ توپير نشته. حتا کوم کسان چې په سياسي بڼه يې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه، خو په خپله مسلمانان نه وو، د يوه تبعه په توګه له ټولو حقونو څخه برخمن وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري تعریف کړئ.

۲- آیا انسانان کولای شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.

۳- څنګه کولای شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟

٤- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به يې څه وي؟

٥- اسلام له نابرابریو سره څرنګه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخوانه وګورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نابرابري

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې له ځان سره ولولئ:

۱- په خپل چاپېریال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابرۍ د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

د نابرابریو له ډولونو څخه یوه یې په ځانګړې توګه په او سنیو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه راپورته شوې نابرابري ده. که څه هم د ټولنیزې طبقې لپاره مختلف تعریفونه شته خو له دې سره ویلی شو چې: ټولنیزه طبقه د خلکو له هغو ډول څخه عبارت ده چې د ټولنې د مادي ګټو په لاس ته راوړنه کې د ناسم او توپیري ویش له مخې منځ ته راځي. نو له همدې کبله د هغوی په فرهنګ او د ژوند په سبک او طریقه کې هم توپیر را منځ ته کېږي. دغه تعریف ډېر وضاحت ته اړتیا لري: کله چې خلک له یو ډول آسانتیاوو(شتمنۍ، قدرت او منزلت) څخه برخمن وي، یو له بله سره ټولنیزې اړیکې ټینګوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو آسانتیاوو څخه برخمن وي لږې اړیکې ټینګوي. دغه اړیکې د راشه درشه، مېلمستیاوو څخه نیولې تر واده، د وینې اړیکې او خپلوۍ، ټول په برکې نیسي. په دې ترتیب سره د خلکو هر هغه ډله چې د سرچینو یوه ځانګړې برخه په خپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنګ داسې یو ځانګړي ډول او طریقه لري چې له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا سره چې له دوی څخه پورته او یا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپیرلري. له دې کبله هغه ډله خلک چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنګ او د ژوندانه له ورته سبک اوطریقې څخه برخمن دي، یوه طبقه بلل کېږي، لکه څرنګه چې توضیح شوه، د طبقاتو موجودیت د یوې ټولنې د خلکو ترمنځ د یو ډول ټولنیزې نابرابرۍ په معنا دی. طبقې په اوسنیو ټولنو کې یو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهمیت له مخې چې لري یې، ځینې یې لږ څه توضیح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه دی. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نه ده ایستل شوې او زیات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په ښکته طبقې پورې، خو په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله ښه څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډېدنه

که څه هم په اوسنیو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو له یوې کمې اندازې څخه برخمن دي، خو شتمنۍ ډېره په غیر عادلانه توګه وېشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زېږدیز کال کې د امریکا په متحده ایالتونو کې تر سره شوې ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹٪) شتمني یوازې په سلو کې د یوه فیصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو کله چې شتمنۍ په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوې وي، ټولنیز قدرت او منزلت هم له شتمنۍ سره ډېره نژدې اړیکه لري چې هغه به هم په د غیر عادلانه توګه وېشل شوی وي.

لکه څرنګه چې ولیدل شول، په طبقاتي ټولنو کې سره له دې چې د ټولنې غوڅ اکثریت خلکو ته د ژوندانه د امکاناتو ټیټه اندازه تأمینېږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غیر عادلانه ډول وېشل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر اړخيز زبېښاک (استثمار)

د هغه دليلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانګړتياوو په هکله مو معلومات وړاندې کړل، په دې ټولنو کې يو ډول آرام او نرم، خو ډېر ژور او پراخ زبېښاک موجود دی. يو محدود اقليت چې د ټولنې ارزښتناکه سرچينې او امکانات يې په لاس کې دي، د ټولنې اکثريت له اقتصادي، سياسي او فرهنګي پلوه زبېښي. د همېشني نابرابر نظام جوړول په څو لحاظه د مسلطې ډلې په ګټه دي. لومړی دا چې هغه امتيازونه چې دغې ډلې د مخه درلودل، خونديې پاتې کېږي. په دې ترتيب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې د زور ورو او شتمنو تر زيات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتيازونو د خونديتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دويم، دغه مسلطه ډله د ښوونې او روزنې، دندو او استوګنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

دريم، غوره او وتلو کسانو ته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټيټ مقام کې دي د کارګر، اجير او مصرف کوونکي تر نامه لاندې ترې کار واخلي او په دې ترتيب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زياته کړي.

ځينې پوهان په دې نظر دي چې د نابرابرۍ نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی له سياليو څخه ډک نفوذ زياتوي او دا امکان ورته برابروي چې هغه کسان چې ښکته ژوند لري، هغوی وزبېښي.

کله چې اسلام د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په وچه کې راوځليد، په طبقاتي نظام يې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مريي ته يې په يوه ليکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر ﷺ، ابوعبيده، مصعب بن عميره ﷺ چې د ټولنې له شتمنو او باعزته عربو څخه وو او همدارنګه د بلال، ياسر، سميه، عمار او صهيب ﷺ چې له نېستمنې او فقيرې طبقې او د مريانو له جملې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه وو ترمنځه يې برابري راوستله. اسلام له همغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار، تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر يې جاهليت او له انسانيت څخه لېرې وګڼل.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- طبقه تعريف کړئ؟

۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضيح يې کړئ.

۳- زېبښاک څه شی دی؟ کومه طبقه زېښښل کېږي؟ توضيح يې کړئ.

٤- اسلام له ټولنيزې نابرابرۍ او طبقاتي نابرابرۍ سره څرنګه مبارزه کوي؟

٥- په اسلام کې د لوړوالي او فضيلت معيار څه شی دی؟

کورنۍ دنده

يو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل ګرځي، فهرست کړئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنيستي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري ټولنې يوه نيمايي نارينه او بله نيمايي يې ښځې دي. ستاسې په نظر:

١- ښځې او نارينه په مساوي توګه له امتيازاتو څخه برخمن دي؟

٢- که چېرې د جنسيتي نابرابرۍ کوم ډول موجود وي، هغه توضيح کړئ.

جنسيت څه شی دی؟

جنسيت يعنې د ښځو له حقونو څخه دفاع او ملاتړ او په ټولنيز، اقتصادي او فرهنګي برخو کې د نارينه او ښځې تر منځ په برابرۍ باور او د ښځو د تحقير، توهين او پر هغوی د ظلم او ستم پر وړاندې مبارزه ده. له جنسيتي مسايلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزه ساحه کې د ښځو او نارينه وو لپاره د هغوی د برابرو حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده، ترڅو جنسيتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسيت د ټولنيزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي. جنسيت د خپل ځان او نورو سره د اړيکو د ټينګولو په باره کې له فکر کولو څخه عبارت دی. د کار د ډول او کورني ژوند په ټاکلو کې زياته اغېزه لري. جنسيت د ټولنيزو سلسله مراتبو ټاکونکی دی، څکه چې په زياترو ټولنو کې د ټولنيزو سرچينو مهمه برخه په خپل واک کې لري. د جنسيت ټولنيزه معنا نارينه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی(جَلَّ جَلالُه) انسان نارينه او ښځې له دوو جنسونو څخه پيدا کړي دي. د خدای تعالی د حکمتونو له نمونو څخه يوه يې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې شمېر کابو سره مساوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتي وېش درلود. ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادونو په روزنه بوختې وې او نارینه له کور څخه د باندې په کارونو او د خوراك په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو، خو ځرګند عاید یا ګټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیزمقام ورځ په ورځ را ټیټېده. د دوی ځواکمني او وړتیا د نارینه وو په پرتله لږه په پام کې نیول کېدله او له همدې کبله و چې په اکثره ټولنو کې مهم او با صلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام لرې او معمولاً هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لرې.

ځینې خلك داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې له کارکولو څخه د ښځو د بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي. واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپیڅلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني، خو د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستې ده. په روایاتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د اُحد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړي دی او همدارنګه په فرهنګي او علمي ډګرونو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راځرګند شول چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بیلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احدایثو له سترو راویانو څخه شمېرل کېږي او په خپله د فقهي مسایلو په باره کې ځانګړې لید او نظریات لري. دلته د جنسیتي نابرابری په منفي پایلو او عواقبو باندې بحث کوو.که څه هم جنسیتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زیاتې منفي پایلې لري، خو موږ یې دلته د ځینو مهمو په طرحه باندې بسنه کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځوانۍ وروسته پاتې والی

ښځې د کورنۍ، ټولنې او د نړۍ د پرمختګ کلي ګانې دي، د دوی پرمختګ د عمومي پرمختګ ضامن دی. څرنګه چې لیدل کېږي د افغانستان زیاتره ښځې بې سواده دي او کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې او په پایله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي.

ټولنیز کړکیچ یا لانجه

پخوا به ښځې او نارینه دواړه د ټولنیز دود تابع وو او هر چا به هغه کار کاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو، خو نن سبا د ښونې او روزنې، اړیکو او رسنیو د پراختیا او پرمختګ له سببه وضعیت بلکل توپیر پیدا کړی دی. اوس ټول پوهېږي چې ښځې هم کولای شي چې د نارینه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې ګټې او عاید لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفیت د لوړېدو او لوړو ټولنیزو مقامونو ته د رسېدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتیا څخه برخمنې وي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپیر او تبعیض څخه ډک وضعیت چې ښځو ته د دوی د ظرفیت د لوړتیا، ګټو او کارونو د سرته رسولو مخه نیسي، وزغمي او د هغو له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه باید د ښځو پرمختیا ته چې د نسلونو بنسټ ایښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري څه شی ده؟
۲- جنسیت څه شی دی؟
۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟
٤- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې له اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟
٥- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
٦- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟
۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپرکي لنډیز

• ټولنیزې نا برابرۍ په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو توپیرونو ته وایي چې په ټولنیز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.
• هغه ډلې چې د مادي ګټو په لاس ته راوړنه کې د توپیري او ناسم وېش له مخې جوړې شي طبقه ورته ویل کیږي، نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طریقې او فرهنګ کې توپیر لیدل کیږي.
• د اسلام مقدس دین قومي او نژادي توپیرونه د هېڅ ډول امتیاز منبع نه بولي، بلکې د انسانانو لوړتیا یوازې په تقوا کې بو لي.
• له جنسیتي مسایلو څخه ښځو او نارینه وو ته د ژوند په سیاسي، ټولنیز او فرهنګي برخو کې د هغو د حقه حقونو ورسپارل دي، تر څو جنسیتي نا برابري له منځه لاړه شي.
کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطرد اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک له کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کیږي او په پایله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کیږي. له دې کبله له هر څه څخه د مخه باید د ښځو پر مختیا ته چې د نسلونو بنسټ ایښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

زمونږ ټولنيزې ستونزې

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سوادي،
- غريبي او بې کاري،
- د اوسېدلوځاى(کور)،
- روغتيا،
- مخدره توکي،
- نا امني او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځېرکي موخې

زده کوونکو د دې ځېرکي له لوستلو وروسته:

•د سواد ګټې پېژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ دله منځه وړلو سره علاقه پیداکوئ

• د غریبۍ او بېکارۍ منفي پایلې پېژني او زیار او کوښښ ته به وهڅېږي،

• د بې کورۍ له ستو نزې سره به آشناشي او له هغې څخه د وتلولار به وپیژني،

• له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنیو او د روغتیایي خدمتونو له کموالي څخه را منځ ته کېږي، آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لاروچارو پوهیږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیز مشکلات: بې سوادي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

په نوې نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتیا لري. څرنګه چې قرآن کریم فرمایي:

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذِی خَلَقَ(١) خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ(٢)اقْرَأْ وَرَبُّکَ الْأَکْرَمُ (٣) الذی عَلمَ بِل قلمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ(۵)

ژباړه: ولوله (ای محمده! قرآن) په نوم د رب خپل، هغه رب چې پیدا کړی یې دی (ټول مخلوقات)، پیدا کړی یې دی انسان د تړلیو شویو وینو له ټوټو څخه، ولوله (ای محمدهﷺ! قرآن) حال دا چې ستا رب لوی کریم دی، هغه (رب او پالونکی) چې ښوولی یې دی(انسان ته علم یا خط) په قلم سره، ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې دی پرې نه پوهیده.

هغه چاچې زده کړه نه ده کړې بې سواده بلل کېږي. دې واقعیت ته په پاملرنه:

١- که څوک سواد ونه لري له کومو ستو نزو سره مخ کیږي؟

٢- هغه ټولنه چې زیات وګړي یې بې سواده وي، له کومو ستونزو سره مخ کیږي؟

انسانانو له ډېرې پخوا څخه د ځمکې پرمخ ژوند پیل کړی، خو په لوستلو او لیکلو نه پوهیدل. په هغه وخت کې د انسانانو ژوند ډېرساده او ابتدایي و. په هغه وخت کې د تېرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له یوه نسل نه بل نسل ته لېږدول کېدې. د نوې ټولنې غړو د خپل ضرورت وړفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنیو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هېڅ ډول ځانګړې پروګرام وجود نه درلود. بې سوادي تل د هېوادونو د ودې او پرمختیا د مخنیوي لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرځي. له دې کبله ویلی شو چې بې سوادي یو تباه کوونکی مرض او د بشر د لومړۍ درجه دښمن په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د دریمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادونو د ودې او پرمختګ په لاره کې لوی خنډ شمېرل کېږي چې دهغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی، بلکې دا یو پېچلی جریان دی چې ملي اونړیوالې مرستې ته اړتیا لري. څرنګه چې لیدل کېږي د بې سوادۍ د له منځه وړلو لپاره په نړیواله کچه د هېوادونو او نړیوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلك با سوا ده دي. آن تردې چې ړانده او کاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو میلیونو څخه زیات خلك د سواد له نعمت څخه بې برخې دي او همداوس پنځه میلیونه ماشومان ښوونځي ته له تلو څخه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډېرې زیاتې دي چې ډېر مهم یې عبارت دي له:

بې وزلي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتی والی، په مخدره موادو روږدیدل، جرم او جنایت ته مخه کول.

کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل ځواکمنو هېوادونو ته اړ وي، نو ځکه نیستمنو هېوادوته دا لازمه ده، تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځیو پراختیا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي له نیستی او وروسته پاتې والي څخه د مخنیوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کېدو او صنعتي کیدو په پایله کې دا هېوادونه په کروندواو د سپکو او درندو صنایعو په فابریکو کې انساني ځواك، باسواده او ماهرو کارګرانو ته اړتیا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي، ترڅو د ټولنې وګړي یې باسواده شي، ځکه بې سواده وګړي نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابریکو کې د کرنې او صنعت د پراختیا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړي.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټیزه وسیله ده. سواد په فرهنګي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو کې د ګډون یو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې یو بې سواد وګړی نه شي کولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې ټولنيزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړي چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پيدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او ليکلو وړتيا بولي، خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليکلو او په ليکل شويو متنونو پوهيدل دي او د پوهېدو او درک معنا دا ده چې وګړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

بې وزلې او وروسته پاتې والی: نېستي او بې وزلي د بېسوادۍ د پايلو په لومړي سرکې ځای لري.په معاصرو ټولنو کې کارونه اوشغلونه سواد او مسلکي وړتياو ته اړتيا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولای چې مناسب کار او ښه عايد ولري. کله چې د يوې ټولنې زياتره غړي بې سواده اوکم سواده وي، د دې خلکوله نيستۍ څخه سر بېره، ټوله ټولنه په نيستۍ اخته کېږي، ځرنګه چې د دولت د عوايدو مهمه برخه زکات، عشر، ماليات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي او چې خلک غريب اونيستمن وي، دولت به هم د بيت المال د عوايدو او د مالياتو له کمښت سره به مخامخ شي او په پايله کې د ټولنې عام امکانات او اړتياوې لکه: لاره، روغتون، ښوونځي، د کونډو، يتيمانو، کڼو، ړندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال کې مقرر کړې دي له کمښت سره به مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابريکې او توليدات نه شي کولی وده وکړي چې په پايله کې هېواد په سخته نيستۍ او غريبۍ باندې اخته کېږي.

روږديدل: بې سواده ټولنه زياتره دنيستۍ او ناپوهۍ له امله په مخدره موادو د روږدېدو د بلا په لومه کې ښکيلېږي. بې سوادي او ناپوهی له نېستۍ او په پای کې له روږديدو سره ډېرې نژدې اړيکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانګونه او د ښوونې اوروزنې کيفيت ته پاملرنه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ګټوره پایله ولري. د یادونې وړ ده چې د بې سوادي زیان رسوونکې پایلې ډېرې زیاتې او پراخې دي، په هغو برخو کې چې موږ پرې بحث وکړ یوازې د دې ستونزو څو نمونې وې.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- بې سوادي څه شی ده؟

٢- سواد تعریف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فیصده ښځې او نارینه په لو ستلو او لیکلو نه پوهېږي؟

٣- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟

٤- بې سوادي او روږدیدل څه اړیکې سره لري؟

کورنۍ دنده

یو بې سواده سړی له یوه با سواده سړي سره مقایسه کړئ او په دې اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې نیستي او غریبي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووایئ.

۱- ولې انسان غریبیږي؟

۲- د انسان په ژوندانه کې غریبي څه اغیزه لري؟

۳- څنګه کولای شو له غریبۍ او نېستۍ څخه مخنیوی وکړو؟

انسان خوراک، کالیو او د اوسېدلو ځای یا کور او نورو وسایلو ته اړتیا لري.

الله (جَلَّ جَلاَلُه) د انسانانو لپاره ټول د اړیتا وړ شیان د ځمکې په سر او طبیعت کې پیدا کړي دي او انسان ته یې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتیا سره سم له هغو نه ګټه واخلي. که چیرته شرایط داسې برابر شي چې انسان وکولای شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبیعي سرچینې د خپلو اړتیاوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې سمه ګټه واخلي، د غریبۍ او نېستۍ سره به مخامخ نه شي او که چیرته انسان کهالي او لټې وکړي او یا طبیعي او ټولنیزخنډونه یې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خدای (جَلَّ جَلاَلُه) له دغه نعمتونو څخه ګټه واخلي، نو له غریبۍ او بې وزلۍ سره به مخامخ شي.

نیستي څه شی ده؟

نېستي یا غریبي د هغو شیانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتیا لري. غریبي هغه لوی مصیبت دی چې د تاریخ په اوږدوکې یې بشرځور ولی او ځوروي یې. څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: نژدې ده چې غریبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نېستمن کیږي؟) ځواب ورکول ډېر مهم دی.

څرنګه چې د دې پوښتنې د ځواب له پیداکولو څخه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غریب

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاستو چې لاملونه یې ډیر زیات دي، خوګڼېرنه یې په دې ځای کې ممکنه نه ده، خو په عام ډول کولای شو هغه په دریو عمومي برخو وویشو.

فردي لاملونه

فردي لاملونه چې بیلابیل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ویل کیږي چې ریښه یې په خپله په فرد کې ده د مثال په توګه: د فقر او غریبي ډیر مهم فردي لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲ - بې سوادي او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب ګرځي.

۳- د مهمو اوګټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

٤- د بدن د غړو معلولیت چې د کارکولو مانع ګرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنیو څولاملونو اخته وي په خپل فردي ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کېږي او غریب اونېستمن کېږي.

طبیعي لاملونه

خدای (جَلَّ جَلالُه) زموږ د اړتیا وړ مواد په طبیعت کې پیدا کړي دي، د ا مواد په طبیعت کې یو ډول نه وي وېشل شوي. د مثال په توګه:

۱- ځینې ځمکې ډیرې حاصل خیزې او ځینې نورې یې لږ حاصل کوې.

۲- ځینې سیمې معدنونه او د لوړ قیمت منابع لري، لکه: سره زر، اوسپنه، نفت او ګاز،خوځینې سیمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربیره پردې، ځیني طبیعي حوادث، لکه: سیلاو، وچکالي او طوفانونه هم د خلکود ثروت او مالونو دله منځه تللو سبب ګرځي. یاد شویو توپیرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خېزو سیموکې ژوندکوي کولای شي په لږ زیار او زحمت سره ډېر حا صل لاس ته راوړي، خو هغه خلک چې په کم حاصله سیمو کې ژوند کوي باید ډېرزیار او زحمت وباسي، خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنګه هغه هېوادونه چې د سروزرو، اوسپنې، نفت اوګازو معدنونه لري کولای شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته پراختیا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زیاتوالي راولي او خپلو صنایعو او خپلې کرنې ته وده او پراختیا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه له دې ډول امکاناتوڅخه بې برخې دي، نو ویلی شو چې حاصل خیزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قیمتي معدنونه د شمتنیو د لرلو سبب او نه درلودل یې د غریبۍ او نیستۍ لامل ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز لاملونه

د يادو شويو لاملونو ترڅنګ، ټولنيز لاملونه هم په طبيعي سرچينو د انسان د لاس رسی او يا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبيعي شتمنی او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي سيستم په واسطه وېشل کېږي.که دا سيستم عادلانه او د تعصب او تبعيض څخه خالي وي، وګړي د خپل استحقاق له مخي له امکاناتو او صنايعو څخه ګټه اوچتوي او که چيرې اقتصادي او ټولنيز نظام عادلانه نه وي، نو يوازې کم خلک به له دې نعمتونو څخه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کيدای شي چې هر وګړی يې د خپل لياقت او وړتيا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه ګټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نيستی او فقر لوی لامل د سياسي، ټولنيز او امنيتي ثبات نشتوالی دی په کومه ټولنه کې چې له سياسي ثبات او آرامی نه بې برخې وي، خلک له زياتو امنيتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غښتلي استعدادونه په کړکېچونو کې په مصرف رسېږي او ټول پروګرامونه د خپل سياسي بنسټونو د ځواکمنی او د مخالفينو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پايله کې ټولنه په نيستی اخته کېږي. همدارنګه کله چې په ټولنه کې ټولنيز ثبات موجود نه وي، خلک تل له يوه ښار څخه بل ښار ته تېښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه د ژوند په چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي او که چېرته له ټولنې څخه امنيت خپل ټغر ټول کړي هېڅکله به د اقتصادي ريښو د قوت او ودې خيال په ذهنونو کې غوټی ونه کړي.

زموږګران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاريخ او د با ارزښته او قيمتي سرچينو درلودونکی دی، خو په خواشينی سره اوس د ډېرو نيستمنو اوغريبو هېوادونو په ډله کې راځي. د هېواد د غريبی لاملونه په دې تاريخي مرحله کې عبارت دي له:

۱- **د اوږدې مودې جنګونه**: زموږ خلک درې لسيزې د دين او خپل هېواد د آزادی لپاره او وروسته بيا په داخلي جګړو اخته شول په دې موده کې نه يوازې د هېواد د ودې او پراختيا لپاره کار ونه شو، بلکې د ملت موجوده سرمايه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټيز اقتصاد، لکه: کارخانې او اقتصادي تاسيسات د صنعت، کرنې او په نورو ټولو برخوکې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- **د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنګي، ټولنيز نظم او انضباط له منځه تلل**:

د دې نظم اوانضباط په له منځه تللو سره د خلکو په کړو وړو کې د ګډوډی اود با ثباتو اقتصادي فعاليتونو دمخنيوي لاملونه رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- **بې سوادي او ناپوهي**: د جګړو د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زياتره ښوونځي ترړلي وو او دا کار د دې سبب شو چې زموږ يونسل تقريباً په عمومي ډول بې سواده او ياکم سواده پاتې شي. په دې ستونزه باندې بريالي کيدل يو ملي عزم ته اړتيا لري چې په سرکې د افغانستان د اسلامي جمهوريت دولت چې د ملت له څواك او ارادو څخه استازيتوب کوي، ريښتينې طرحې جوړې کړي او د خلکو په مرسته يې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د يوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غريبۍ او نېستۍ څخه چې د دوی د خوارۍ او ذلت سبب ګرځي، خلاصون پيداکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د غريبۍ فردي لاملونه شرحه کړئ.

۲- د غريبۍ د ټولنيزلاملونو نوم واخلئ.

۳- د غريبۍ او فقرطبيعي لاملونه کوم دي؟

٤- ولې زموږ ګران هېواد له غريبۍ سره لاس اوګريوان دی؟

٥- څنګه کولای شو له خپل هېواد څخه د غريبۍ لمن ټوله کړو؟

کورنۍ دنده

که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:

۱- آيا نور منابع په واك لرئ چې وکړای شي له هغو څخه ګټه واخلي؟

۲- آيا دخپلې کورنۍ ځينو غړوته د يوه بل کار وړانديز کوئ؟

۳- آيا د کورنۍ ځينې غړي د نويو مهارتونو زده کړې ته اړتيا لري؟

د پورتنيو پوښتنو په هکله له خپلو لويانو سره وغږيږئ او ځوابونه يې په خپلو کتابچوکې وليکئ او ټولګي ته يې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(زموږ ټولنیزې ستونزې: (استوګنځی او کور)

پرتله یې کړئ

موږ ټول کورونو ته اړتیالرو ځینې خلک په کورونو او ځینې نوریې په خیمو او کږدیوکې ژوند کوي.

ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کورته اړتیا لري؟

۲- که موږ د اوسیدلو ځای ونه لروڅه کیږي؟

۳- څه باید وکړو چې ټول مناسب استوګنځي ولرو؟

په ډیرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسیدلو ځایونه ټاکل او له ګرمی او یخنی څخه د ځان ساتلو لپاره یې کورونه جوړول. د بشر د پوهې او ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سم، کورجوړونې هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتیاوو له پوره کېدو سربېره، د ښکلاپیژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بیلابېلو ټولنوکې د دوی فرهنګ او دیني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکونو کورونه جوړ شول.

له ډیرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بیلو بېلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډېر ښکلي او مجلل او د ژوندانه د هوساینې په ټولو وسایلو مجهز جوړ شول. د استوګنځایونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډیرو مهمو اړتیاوو څخه شمېرل کیږي. حتی د نړۍ په ډېرو پرمختللو هېوادونو کې، ډیرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره میاشت کې د پام وړپیسې د کورونو د کرایې او اجارې په نوم ورکړي. زموږ هېواد په بیلابیلو دلایلو د هغو هېوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو څخه شمېرل کیږي. په ښارونوکې د کورونو د کمښت ځینې مهم دلیلونه عبارت دي له:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- کډوالي یا مهاجرت

د جهاد او د جنګ د کلونو په اوږدوکې ډېر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نژدې هېوادوته کډوال شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېواد کې رامنځ ته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونوکې یې استوګنه غوره کړه، خو له هغو څخه زیات شمېریې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښارونوکې استوګن شول. په ځانګړې ډول دکابل په ښار کې د هغه له ظرفیت څخه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲- د استوګنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړي سرکې دولت کولای شي. د موجوده ماسترپلان په تطبیقولو او د ښارجوړونې د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړي. ځمکې مستحقو خلکو ته وویشي، ترڅو خلک مجبور نه شي چې بې نقشې او په خپل سر کورونه جوړکړي. دریم داچې عمومي امکانات خلکوته برابر کړي د مثال په توګه: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه او کورونه یې جوړکړل، نو دولت باید د هغو سرکونه او کوڅې په پاخه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونوته وغځوي. د نلدوانی سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنګه چې په تېرو لسیزو کې په هېواد کې جګړې دوام درلود او ډیرې و دانۍ یې ویجاړې کړې، د خلکو کورونه اوښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. په دې ورستیو کلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیاهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه دا خورا مهم ټولنیز ستونزه نه دی حل شوی.

په هر صورت د استوګنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، د خلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د تعميراتي موادو قيمتي

تعميراتي مواد له ګاونډيو هېوادونو څخه زموږ هېواد ته رالېږدول کېږي، څرنګه چې په وروستيو کلونوکې زموږ داخلي توليداتو ته په زياته پيمانه زيان رسيدلی دی او تر اوسه لازمې بياجوړونې نه دي شوې، تعميراتي وارداتي مواد د نا امنۍ، د مواصلاتي لارو د خرابوالي په نسبت ډيرګران دي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بيې له امله د اخيستلو توان نه لري. سربيره پردې په ښارونو اوکليوالي سيموکې هم زيات خلک کورونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبيعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کليوالي کورونه هم له صحي امکاناتو څخه برخمن نه دي او يوازې د ګرمۍ اوسړو مخنيوی کوي، نو ځکه د کور مشکل يوازې په ښارکې، نه بلکې په کليوالي سيموکې هم دا ستونزه موجوده ده.

اوس بايد څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوټولو هېواد والو ته د استوګنځي د تأمين په موخه، هم دولت او هم خلک بايد هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت يې بايد سرته و رسوي عبارت دي له:

۱- **د هيواد ټولوښاروته د ماسترپلان جوړول**: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړای شي چې په مناسب قيمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بډې ووهي.

۲- **د عمومي خدمتونو وړاندې کول**: دولت بايد د ټولو ښارونو په ځانګړي ډول د استوګنې د کورونو لپاره عمومي خدمتونه، لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سيستم،برېښنا، تيليفون، سړک او پخې کوڅې جوړې کړي.

۳- **د استوګنې د بلاکونو جوړول**: يو ډيرمهم کارچې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی چې دولت ارزانه کورونه، خو په ټولو وسايلو سمبال کورونه جوړکړي او خلکو ته يې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډيره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډيروخلکو ته به په لږه فضاکې هوسا ژوند وربه برخه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- زموږ په هېواد کې دکورونو دکمښت مهم لاملونه وښایاست؟

۲- ولې زموږ هېواد والومهاجرت وکړ؟

۳- د دې لپاره چې خلك په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت باید کوم کارونه سرته ورسوي؟

٤- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه باید سرته ورسوي چې زموږ خلك د کورونو(اپارتما نونو) خاوندان شي؟

٥- د کورونو د کمښت په هکله ستاسې وړاندیزڅه دی، وېې لیکئ.

کورنۍ دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه ټولنیزې ستونزې په څو کرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

خبرې پرې وکړئ

روغتيا او سلامتي د لوی خدای (جَلَّ جَلاَلُه) لوی نعمت دی. لاندې پوښتنې په غور ولولئ او د هغو په اړه خبرې وکړئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږ ته ارزښت لري؟

۲- که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړ پاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډيرو لويو دښمنانو څخه ده. او تاسې د عمر په اوږدوکې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوي ياست او په پای کې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه ورکوو. سربېره پر دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي او ډيرزيات شمېر خلك له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډيرو ناوړو او خطر ناکو ساري ناروغيو باندې اخته کېدل او زيات شمېر خلك يې له منځه وړل او کله هم د وبا او طاعون په واسطه ډير خلك له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداکيږي عبارت دي له:

۱- درد او رېږ،

۲- د انسان دګټور فعاليت مخنيوی،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوی لپاره لګوي.

٤- د انسان مړينه.

۵- د نفوسو کمښت: څرنګه چې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنيوی وکړي، ناروغي کولای شي د يوې سيمې په انساني نفوس کې کمښت راولي او يا يې بيخي له منځه يوسي.

سره له دې چې ناروغي په بشپړ ډول له منځه نه ځي، خو په ننني نړۍ کې ډېرې ناروغۍ د مخنيوی او درملنې وړدي، څرنګه چې رسول ﷺ فرمايلي دي: (خدای جَلَّ جَلاَلُه ناروغي نه ده پيدا کړې، خو هغه ته يې درمل هم پيدا کړي.) نو له درملو نه استفاده وکړئ. هغه ناروغۍ چې هره ورځ يې په زرګونو وګړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آسانۍ سره د درملنې وړده، نو ځکه نن ورځ موږ ته د مسئله مهمه ده چې لومړی بايد د خپل ژوند شرايط داسې جوړ کړو چې په ناروغيو اخته نه شو. دويم دا چې کله ناروغه کېږو، بايد وکولای شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغيو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي(سؤتغذي)

د انسان د روغتيا لومړنی شرط دادی چې ښه او پاک خوراک او کامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توګه تغذيه نه شي، بدن يې په طبيعي ډول وده نه کوي او په پايله کې د نا روغيو په وړاندې خپل مقاومت له لا سه ورکوي اوبدن يې په خوار ځواکۍ اخته کېږي.

له غير صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه بايد صحي وي. که انسان له غير صحي خوړو څخه ګټه واخلي له بېلابېلو ناروغيو سره مخامخ کېږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسايلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسېږي، فاسد او خرابېږي. خراب او فاسد خوراکي شيان د خلکو د راز، راز ناروغيو سبب ګرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتيا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نيول کيږي. رستورانونه او هوټلونه روغتيايي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال او ککړه هوا

پاک چاپېریال او پاکه هوا د ژوندانه یوبل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډېر شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تېلو څخه استفاده کول او په لسګونونور عوامل د هوا د ککړیدو لامل ګرځي چې د لویانو ،ځوانانو او د ماشومانو په روغتیا او سلامتی نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول، ډول ناروغیو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا اوکورنی د ماشومانو په وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپېریال هم د ماشومانو په وده کې رول لري.

په افغانستان کې د مړینې جګه کچه تر پنځه کلنی پورې په ماشومانو کې لیدل شوې ده. زیاتره دا ماشومان د ساري ناروغیو او همدارنګه د سا تنګی د ناروغیو له امله او د خوار ځواکی، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او ښنبلو څخه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپېریال کې وجود لري او تنفسي ناروغي د هوا له ککړ تیا څخه منځ ته راځي چې د ماشومانو د مړینې لامل ګرځي.

د ملاریا د خپریدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا غوماشې په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه داچې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپېریال دی.

نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاك او روغ چاپېریال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپېریال د روغتیا او د هوا د ککړتیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سرکې ځای ورکړي.

د روغتیایي او درملنې د امکاناتو کموالی

له هغو ستونزو سره سره چې د روغتیا په برخه کې یې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډیر لږ لرو.که ټول امکانات موجود وي، نو بیا متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونو خلک د درملنې لپاره بهرنیو هېوادونو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون د۲ ۵ مادې مطابق ((**دولت مکلف دی چې د قانون له احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درملنې وسایل او روغتیایي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي**)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د ځینو ساري ناروغیو نوم واخلئ.

۲- له نا روغیو څخه کوم زیانونه انسان ته رسېږي؟

۳- څنګه کولای شو چې د ناروغیو په وړاندې ځان وقایه کړو؟

٤- خوار ځواکي څه شی ده؟

٥- له غیر صحي خوړو څخه ګټه اخیستل د انسان په بدن باندې څه اغیزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغېزه لري؟په دې اړه څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې دنشه یي توکو قا چا ق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځینې وګړي خپله او د نورو روغتیا د نشه یي توکو په تولید او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په فکر

۱- د نشه یي توکو استعمال زموږ لپاره کوم زیانونه لري؟

۲- آیا نشه یي توکي زموږ د هېواد لپاره یوه لویه ستونزه ده؟ څه ډول؟

۳- د نشه یي توکو تولید، استعمال او قاچاق څرنګه فردي او ټولنیزې پایلې لري؟

۴- څه ډول کولای شو چې دا ستونزه له منځه یوسو؟

نن ورځ نشه یي توکي زموږ د هېواد، سیمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جګړې په بحراني کلونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعالیت زمینه مساعده ولیده او په لرو پرتو سیمو کې یې د دولت د نه کنټرول په وجه ، په خپل ناوړه فعالیت لاس پورې کړ. ځینو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفدارۍ خلک د اپینو(تریاک) کرلو ته وهڅول چې له دې امله زموږ ګران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر تولیدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو تولید نړیوال مافیا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه حاصلات چې په افغانستان کې ترلاسه کوي اروپایي او امریکایي هېوادونو ته یې قاچاق کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخدره مواد هغو موادو ته وېل کېږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي اپين يا ترياک ډېر خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين جوړېږي، د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډېرې ستونزې رامنځ ته کړې دي چې مهمې برخې يې دادي.

د ګټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زيان چې د هغې په کرلو بزګران له ګټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتيا لري، وروسته پاتې کېږي.

ډېرګټور محصولات و جود لري چې بزګران کولای شي د هغو په کرلو ښه ګټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. خو د غنمو، اوربشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانګړې کوي چې د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

رو ږدي کېدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي، نوي ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کېږي.

په دې ډول موادو اعتياد انسان ناروغه کړي او هغه د ګټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو اوجرم کولو ته يې اړ باسي، کله چې په يوه هېواد کې د مخدره توکو د روږدي کسانو شمېر زيات شي، نو د کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري فساد زياتوالی

ځرنګه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچيان هڅه کوي ځينې دولتي مسئولين (په ځانګړې ډول د پوليسو په ادارو او محکموکې) په بيه واخلي او خپلو فعاليتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځينې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پيسو په بدل کې له ځان سره ملګري کوي، ترڅو د دوی له نفوذ څخه ګټه واخلي، نو له همدې امله اداري فساد پراخيږي او د هغه د کموالی لپاره هڅې له ناکامی سره مخ کيږي، ځکه چې د دولت په د ننه کې ځينې کړی د اداري فساد له پراخېدو څخه ملاتړکوي.

نا امني او تاو تريخوالی

کله چې دولت کوښښ کوي چې د مخدره موادو د قاچاق مخه ونيسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په ګټه اخيستلوسره هڅه کوي چې د دولت د تدابيرو په وړاندې و درېږي او خپل فعاليت ته دوام ورکړي. د دوی يوه لاره د دولت د هڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضيح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځ ته کول او له تاوتريخوالي څخه ګټه اخيستل دي.

ځرنګه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زياتې پيسې لاسته راوړي، نو په ډېرو عصري وسلو سمبال دي.د شرايطو د برابرېدو په صورت کې له هغو څخه د خلکو او دولت په مقابل کې ورڅخه کار اخلي، نو ځکه نشه يي مواد له نا امنی او ترهګری سره نژدې اړيکې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نشه يي توکي څه شی دي؟

۲- د نشه يي توکو زيانونه بيان کړئ.

۳- د ترياکو په کرلو سره زموږ بزگران له کومو کرنيزو محصولاتو څخه بې برخي کېږي؟

۴- د نا امنۍ او تاوتريخوالي په اړه يو ځو کرښې وليکئ.

۵- اعتياد او روږدي کېدل څه شی دی، په دې هکله يو څو کرښې وليکئ.

کورنۍ دنده

د نشه يي توکو د له منځه وړلو په اړه خپل وړانديز په څوکرښو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امني او تر هګري

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ اوځواب وواېئ.

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلك يې زغمي، نومونه يې واخلئ؟

۲- كوم لاملونه د نا امنۍ سبب ګرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو، كوم كارونه بايد سرته ورسو؟

موږ په ټولنه كې هرډول اقتصادي، سياسي، فرهنګي او ټولنيزو فعاليتونو ته اړتيا لرو. دا فعاليتونه هغه وخت امكان لري چې په هېواد كې پوره امنيت وجود ولري، كه د كار لپاره پوره امنيت شتون ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور له عادي كار او فعاليت څخه پاتې كيږي.

له هرڅه مخكې بايد د امنيت مفهوم شرحه كړو. امنيت په ټولنه كې هغې وضعې ته وايي چې خلك د ډاډ اوآرامۍ احساس وكړي او د هېچا او هېڅ سازمان له خوا ورته ګواښ مو جود نه وي. د بيلګې په توګه: كه څوك يو كار كوي او د هغه كار له هېڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ويلای شو چې هغه د كار كولو امنيت لري. او يا كه خلك پرته له ويرې او ګواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا څخه ويره ونه لري، نو هغوی له ځاني او مالي امنيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخه برخمن دي. له دې معلومیږي چې امنیت ډولونه لري چې ډیرمهم یې عبارت دي له: رواني ، اقتصادي، سیاسي، ټولنیزاو ځاني امنیت ښخه. په عمومي ډول ویلای شو چې امنیت په دوو برخو رواني او فزیکي امنیت وېشل شوی دی.

رواني امنیت هغه وخت حاصلیږي چې په هېواد کې بشپړ امنیت شتون ولري او فزیکي امنیت د امنیت ډېرکم حد دی، که فزیکي امنیت شتون ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پېښیږي. په دې صورت کې به رواني امینت هم شتون ونه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځ ته کیږي چې ټولنیز قواعد او رسمي قوانین د ځینو دلایلو له امله خپل اخلاقي او پرګنیز ملاتړ له لاسه ورکړي، چې یو شمېر له دې فرصت ښخه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امني ډیر لاملونه لري چې مهم لاملونه یې په لاندې ډول دي: جنګ (داخلی یا بهرنی جګړې) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سیاسي ایدیولوژیکي اختلافات او فرکسیون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنیو مهم لامل ویره اچونه ده چې په دې لوست کې به په لنډه توګه پرې رڼا واچو.

ترهګري (ویره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعالیت چې د خلکو د ډار، وېرې او نا آرامۍ سبب شي او سیاسي موخې ولري ترهګري یا (ویره اچونه) بلل کیږي. د دې تعریف له مخې هغه نظامي فعالیتونه او ډله ییز تبلیغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سیاسي موخو ته ورسیږي، ترهګري بلل کیږي. زموږ خلک له ډېرو کلونو را هیسې د سیمه ییز او نړیوال ترهګرۍ قرباني شوي دي. ترهګري زموږ د هېواد د نا امنۍ لپاره ډېرې بدې پایلې لري چې ځینې یې دادي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو وژنې

ترهگر خپلو موخو ته د رسېدو لپاره حاضردی چې بېگناه خلك ووژني.

د هېواد ویجاړول او خرابول

نا امني د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د ترړلو اوسقوط لامل گرځي. ترهگري عملیات لکه ځنگه چې د خلکو ځان ته گواښ دی، همدارنگه دولتي او خصوصي مالونو او ودانیو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېواد مو آباد شي، ورانیږي.

د وخت ضایع کېدل

وخت د انسان لپاره ډېرمهم دی او باید هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډېرو لویو پرمختگونو لاس بری پیداکړي. په داسې حال کې چې زموږ خلك د نا امنیو په دلیل او د ترهگرو فعالیتونو له امله له موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختگ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول وس او توان سره هڅه وکړي چې د کار او فعالیت لپاره امنیت ټینگ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د کار امنیت څه معنا لري؟

۲- ترهګري څه شی ده؟

۳- په هېواد کې د نا امنۍ لاملونه کوم دي؟

۴- ترهګري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال یې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟

په دې اړه خوکرښې ولیکئ او بیایې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په ګران هېواد کې کلونه کلونه جګړه روانه وه. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماينونه ښخ کړي وو.

اوس هم د څو کلونو راهيسې زموږ په ځينو سيمو کې يو زيات شمېر ناچاودلي ماينونه او نورتوکي په ځای پاتې دي چې د خلکوژوند تهديدوي. ستاسي له نظره:

١- آيا تاسي تراوسه پورې ناچاودي ماينونه او يا نور توکي ليدلي دي؟

٢- که چېرې له ماين سره مخامخ شئ څه کار کوئ؟

٣- د ماينونود مخنيوي لپاره کوم کارونه بايد وکړو؟

هغه هېوادونه چې د جګړو له مرحلې څخه تېرشي، ترجګړې وروسته ډېر کلونه بياهم د جګړې ستونزې ګالي. له ډېرو مهمو ستونزو څخه يوه يې د ماينونو او نا چاودو توکو پاتې شونې دي چې په کال کې د يو زيات شمېر هېواد والو د مړينې سبب ګرځي. په دې څو کلونو کې د ماينونو او ناچاودو توکو د ټولولو لپاره زيات فعاليتونه تر سره شويدي. په خواشينۍ سره بايد ووايو چې زموږ يو زيات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هڅو سره سره بياهم زيات شمېر ناچاودي توکي لا تر اوسه پورې تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

اوس بايد څه وکړو چې د ماينونو له خطر څخه وژغورل شو؟

په دې برخه کې بايد ډېرکارونه سرته ورسوو چې مهم يې دا دي؟

• يو اساسي کار دا دی چې د دولت او د ماين پاکۍ دفتر بايد هلې ځلې وکړي چې ډېر ژر ماينونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ناچاودي توکي له منځه يوسي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلك وژغوري.

• بل ډيرمهم کار دادی چې د ماين پاکۍ مسؤولين بايد خلك د ماينونو په ځانګړتياوو و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې له دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلك چې د ماينونويه سيموکې ژوندکوي، بايد ماينونه وپيژني، د هغوی په خطرونوو پوهېږي او له هغو سره د چلند زده کړه وکړي.

چې خپل ځان د ماينونو له خطر څخه څنګه وساتي؟

د ماين پاکۍ مؤسسې چې په ملګروملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې برخه کې يې زيات کارونه او فعاليتونه سرته رسولي دي او ځينې لاربښوونې يې د تبليغاتوله لارې ترسره کړي دي چې ټولو خلکو د ارزښت وړدي.

بحث وکړئ

ناچاودي توکي څه شی دي؟

پلاستيکي، د لرګيو او اوسپنيزه نا پېژندل شويو توکو ته لاس مه وروړئ، کيدای شي چې ناچاودي توکي او يا يو ډول ماين وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودېدلي نه وي، د نا چاودو توکو په نامه ياديږي. ناچاودي توکي عبارت دي له: راکټ، نارنجك، بمونه او داسې نور. ناچاودو توکي له فلزاتو، لرګيو او پلاستيك څخه جوړ شوي دي او د اقليم له بدلون سره خپل رنګ ته بدلون ورکوي او کوم مهمات چې له فلز څخه جوړ شوې دي زنګ يې وهي او پېژندنه يې ډېره مشکله وي. په دې توګه په هغو سيموکې چې دا توکي نه پېژنو، بايد د سيمې مشرانو او يا د ماين پاکۍ دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه يوسي. زياتره نا چاودي توکي د ځمکې پرمخ په بېلابېلو بڼو پراته وي او د هغوی له خطرونو څخه مخنيوی ډېرآسانه دی. په داسې حال کې چې ماينو نه زياتره د ځمکې لاندې ښخ وي او له هغو د خطرونو څخه مخنيوی ستونزمن کار دی، خو نا چاودي مهمات کولای شي د ماينونو په پرتله د انسانانو او حيواناتو د ټپي کېدو او د ډيرو تلفاتو لامل شي. (د حب الو طن من الايمان) د مقولې په بنسټ، وطن د هېواد په هر وګړي حق لري.هېواد د مور په شان دی، څرنګه چې په اولاد خپل مور او پلار ګران وي، نو د ټولنې په خلکو هم بايد خپل هېوادګران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودو توکو او ماينونو خطر هېواد ته يو ګواښ دی، نو د هېواد ټولو خلکو ته پکارده چې ماينو نه ښخ نه کړي او همدارنګه کله چې نا چاودي توکي ووينې هغو ته لاس ورنه وړي، بلکې د ماين پاکۍ ادارې ته خبر ورکړي او خپله ايماني او وطني دنده سرته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....

پوښتنې

۱- نا چاودي توکي څه شي ته وايي؟
۲- ولې ښخ شوي ما ينونه اونا چاودلي مهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟
۳- ماينونه او نا چاودي مهمات څه خطر لري؟
۴- کله چې له ماينونو سره مخامخ شئ څه کار به سرته ورسوئ؟
۵- څنګه کولای شو چې د نا چاودو مهماتو او ماينونوله شر څخه په امن کې پاتې شو؟

کورنۍ دنده

دا چې څنګه کولای شو د ماينونو او نا چاودو توکو له خطر څخه په امان کې پاتې شو، په دې اړه څوکرښې وليکئ.

د پنځم څپرکي لنډيز

- **انسانانو ډېره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ، خو په لوست او ليک نه پوهېدل. په هغه وخت کې د تېر نسل تجربې به په شفاهي او عملي توګه له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقاليدلې.**
- **نيستي (غريبي)، د ژوند د لومړنيو اړتياوو دنه لرلو په معنا ده چې انسان هغه ته اړتيا لري. نيستي داسې غميزه ده چې د تاريخ په اوږدوکې يې وګړو ته ربړونه ور په برخه کړې دي.**
- **هغه ټولنه هو ساينې او شتمنۍ ته لاس رسی پيدا کوي چې وګړي يې د خپل توان او وړتيا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو څخه ګټه لاس ته راوړي.**
- **له ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي، خو د استوګن ځای ستونزه لا هم د بشر له ډېرو مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي.**
- **ناروغي تل د وګړو د ښمنه ګڼل کېږي. د ژوند په اوږدو کې موږ هريو په ساده اوسختو ناروغيو باندې اخته کېږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.**
- **د انسان د سلامتيا لومړنۍ شرط ښه او مناسب خواړه دي.**

موږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سياسي، فرهنګي او ټولنيزو فعاليتونو بوخت يو. دا فعاليتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنيت وي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library